825

محمد عاض لاسحاقی نک مجموعهٔ آثاری

۲ نچی جلد. ۱ نچی کتاب.

فامیلیا سعادتی

دورت حکایه:

« تاتار عقلی » ، « مدرسه یمشی » ،

« باشقرد بختی » ، « کوتولگان بیکه‌چ » .

ناشرلری:

احمدگرای حسنی وشرکاسی

قزان.

325

محمد عیاض اسحاقی نڭ مجموعهٔ آثاری

یوسف افندی آقچورا جنابلری طرفندن یازلمش محررنڭ
مفصل ترجمهٔ حالی، رسمی وقول یازماسی ایله طبع ایتلدی.

ایکنچی جلد.

ناشرلری:

احمدگرای حسنی وشرکاسی

قزان.

Лито-Типографія

И. Н. ХАРИТОНОВА.

КАЗАНЬ. 1912.

4574
A3260

فامیلیا سعادتی

دورت حکایه:

« تاتار عقلی » ، « مدرسه یمشی » ،
«باشقرد بختی» ، «کوتولگان بیکه‌چ».

(یازلغان: ۱۹۱۰ یل ، ۱٤ آوغوست. فنلاندیه)

برنچی طبعی.

اثرنڭ تکرار باصدرو و ترجمه حقلری محررینه مخصوصدر.

TÜRK TARİH KURUMU
KÜTÜPHANESİ

تاتار عقلی

بزده کشی نڭ عقللی لغینی بلور اوچون بیك طوغری یول بار: بالاسی چاغاسی، بیگرەك اوغلی نڭ تربیەسی ناچار بولسه، اول کشی عقللی بولا؛ اوغلی بتون اورامغه آقروب باقروب اشدن چغوب اچوب یوری طورغان بولسه، اول کشی عقللی‌غنه توگل، حکیم بولا؛ گینیا بولا. ایکی توشده ایکی‌نڭ دورت ایکانلگی نی قدر درست بولسه، بو قاعدەده تاتار اوچون شول قدر درست! اشانمیسڭزمی؟ سزده، مین‌ده بله طورغان بولگان قزان، سمبر، اورنبورغ بایلرینڭ اوغللرینی کوز آلڭزغه کیتروب قاراڭز!

اورنبورغنڭ میناونی بازارنده صدقه جیوب کورشی قاباقده عمرینی اوتکەره طورغان شیخ الدین‌نی بلمیسزمنی؟ آنڭ آتاسی آولدن بر تین آقچەسز، برطانشسز، بریول یازو یازا بلمەینچه اورنبورغغه کیلوب، ۱۵ - ۲۰ یل اچنده ایکی یوز مڭ تەنکه آقچه یاصادی؛ بتون قرغز صحراسی اچنده خیرالله بای اسمی برله قرغزلرنڭ، قرغز خاتونلرینڭ شول اسمنی ئەیتکانده آوزلرینه صو کیتره طورغان شهرت طوتدی. شول قدر اشنی باشقارا آلغان کشی عقللی توگلمی؟ حکیم توگلمی؟

جمعه کونلری قابقا تو بینه جییلغان خیر چیلردن قالوب، بای اوغلینه:

— صادق، ئەتییگـگە ئەیت ئلی، مین فخرالله بای اوغلی، برەر قاداق شیکرلك بولماسمی؟ - دیب، اون تین نڭ تـگی یاغندەغی صدقەنی آلورغه طرشوب، اوزینڭ فامیلیاسینی خودقه یبەروچی، آلغاچ‌ده برنچی کازونـکەدوك کچکنه گنه شیشەنی آلوب چغوب، اچینه جلی صالوچی رحمت‌اللهنی بلمیسزمنی؟ آنڭ آتاسی آولدن صاماوارچی مالای بولوب کیلوب، طورا طورا آبصطایغه یاراب کیتوب، یکرمی اوطوز یل اچنده میلیونلی چای فیرمەسینڭ خواجەسی بولغان برهان‌الدین آبزی توگلمی صوڭ؟ آنڭ شولای ایتوب، صاماوارچی مالای‌دن قزاننڭ، قزان تیرەسینڭ ایڭ زور بایی بولووی اوچون عقل‌نڭ ایڭ زور رول اویناونده شبهەڭزمی بار؟

استرخان‌نڭ بر بایندن ایکنچی بایینه قوناق بولوب یوروب عمرینی اوتـکەره طورغان‌عامر آبزینی کورگانـگز یوق‌منی؟ آنڭ آتاسینڭ‌ده حکایەسینی ایشتمه دگزمنی؟ اول، بر تیلی بایارغه خدمتچی بولوب کرگان‌ده، آنڭ پادشاه کوچلەب قوشوب یاصاتقان طولا فابریکاسنده اش اشلەب، اشکه اویرەنوب، بایارنڭ تیری‌سینڭ یاتقان یاغینه یونینی صیپاب، برەملەب برەملەب فابریکاسینی قولینه آلوب بتروب، آقتق عەرنده قازناغه ایڭ کوب طولا قویوچی فابریکانت بولغان. خدمتچی‌دن فـابریـکانت باصقچینه یتەر اوچون عقل کیرەکمەگاندر دیب اویلیسزمنی؟ بوگار باشقه، سزگنه بلوب مین بلمەگانلرنڭ، سزده مین‌ده بلمەگانلرنڭ ایسەبی حسابی یوق. شولای بولسه، شاگرد ئەیتمشلی: مدعی ثابت توگلمی؟ «تاتار نی قدر عقللی بولسه، بالاسی شول قدر ناچار بولا» قضیەسی درست توگلمی؟

سز، البته، مینم آرتمدن کیتوب، البته درست دیمەکچی بولاسز. مونه خطا ایتەسز!

علیم آبزی نی قدر عقل یاغندن، مین سویلەگان کشیلردن کیم بولماسەده، اوڅغانلق یاغندن سز بلگان قزل آوزلردن آرتق‌ده بولسەده، بالاسینی تربیەسی بتونلەی باشقەچە! آنڭ بالاسی ایسروب یوروب مال بترمەیەچك؛ آنڭ بالاسی ئەتیسی نڭ ایسکی پریکاشچیك‌لرینه کیلوب قول صوزوب: «رحیم ایتسەنه!» دیب، سویەك صندرمایاچق. سز اول عقللی توگل شول، دیمەکچی بولاسز. خیر، خطأ ایتەسز. اول چاباتادن توگل، چاباتاسز، حتی اشتانسز کیلوب، اورنبورغده خارچیڤ نەده صاوت‌صابا یووچی بولودن باشلاب، حاضر اورال بویی نڭ ایڭ زور اوطنچی، بورەنەچیسی بولدی؛ تارەبازار ینڭ ایڭ اشانچلی آلوچیسی بولدی؛ تگرمەنچیلر آراسنده طاشینی ایڭ نق صالغان اونچی بولدی. بونلر اوچون، البته، عقل‌ده کیرەکدر، غیرت‌ده کیرەکدر. علیم آبزی همەسینی طابدی؛ زور باشندن کیرەگی قدر عقل چقدی. آنڭ طازا، نق تەندن یتەرلك قدر غیرت، کوچ قیبلدی. اول شول غیرت، کوچ آرقاسنده، مونه حاضر قارت کوننده بولسەده، شول قدر زور دولتکه ایرشدی! ئە، آلای بولسه باری بر، آنڭ‌ده اوغلی اچوب، اورام بوینده اقروب یوریەچك، آنڭ‌ده قزی تیلی کیەوی برله بار مالینی بترگاچ بیك توبەن درجەلرگه، حتی اوزینی اوزی صاتوغه قدر یتەچك دیسزمی؟ توگل شول، علیم آبزی، شول، سزده مین‌ده اویلاغانلرنی ئلله قایچان اویلاب بترگان — سزنڭ برلەن مین بلگانلرنی بلوب اونوتقان! اول شول بالالری اچوب بترگان بایلرنی بلگانگنه توگل، کورگان‌ده؛ آنلر برله آش - صوده آلشقان. اول

شونلرنڭ بالالرینی تربیه قیلا بلمه‌ولرندن‌ده ئُلله نی قدر عبرت آلغان. مونه شونڭ اوچون‌شول، اول، بالاسینی چاغاسینی باشقه‌چه تربیه قیلا. آنلرغه دنیاده بتونله‌ی باشقه تورلی یوللر حاضرلی.

اول مونه شول یول برله اوغلینی تربیه قیلوب اوسدروب یتکردی. آکار آقچه‌نڭ قدرینی بیك بلوب طورورغه اویره‌توب، نماز نیاز بلور قدری‌گنه مسلمانچه اوقوتوب، آدریس یازارلق، تیلیگرام اوقورلق قدرگنه روسچه اوقوتوب، آنی آیاقغه باصدردی. اوزی کبی عقللی، اوزی کبی آقچه‌نڭ قدرینی بله طورغان بر باینڭ قزینی آلوب بیروب، آنی اشکه‌ده قوشدی.

اوغلی اوزی تله‌گانچه چقغاچ، اول اچندن‌گنه، مدرسه‌ده سبق اوقومی یوری طورغان برشاگردگه: «احمدصفا، نیك اوقومیسڭ ذهنڭ بار، عقلڭ بار؟ نیك ایل‌که‌ده‌گینی چیله‌ککه، چیله‌که‌ده‌گینی ایل‌ککه آلماشدروب وقت اوتکه‌رەسڭ؟» دیگان سوءالگه قارشی احمدصفانڭ آور صولاب: «مین شول، شاکر آبزی، بالا جانلی، مین‌اوقوسام، زورکشی‌بولسام، مین‌اوغلم‌ده ئه‌نه فلان‌مخدوم فلان مخدوم کبی بر نیگه یارامی طورغان بولور دیب قورقام شول» دیگان‌حکایه‌نڭ‌معنی‌سندن بر آز کولدی. شول، «تاتار نی‌قدر عقللی بولسه، بالاسینی شول قدر تربیه قیلا بلمی» قضیه‌سینڭ درستینی، توگللینی آزراق اثبات ایته آلوونه کیفی کیلوب، قزینی تربیه‌ده بتونله‌ی اول شول قضیه‌نی یمروگه بولوب کرشدی.

قز تربیه قیلو اوغل تربیه قیلوتوگل: اوغلغه یاراغان یوللر قزغه یارامی، قزغه یاراغان اشلر اوغلغه کیلشمی.

علیم آبزی بونی بلمی توگل. شونڭ اوچون اول، قزینی‌ده اوغلی کبی صارانلق فلانغه اویره‌توب، آنی بلودن سحرله‌ب قویارغه

کرشمه‌دی. یوق، اول خاتون قزنڭ حالینی بیك یاخشی بل! خاتون قزنڭ اوزندن اوزی کشی بولوب طورور اوچون یاراتلماوینی، خاتون قزنڭ ایرلرگه ایبده‌ش بولوب، ایرلرنڭ طولماغان بیرلرینی طوترور اوچون، طورمشنی بیزه‌کله‌ر اوچون گنه دنیاغه کیلگانینی بله. شونڭ اوچون نی‌قدر بای بولسه‌ده، اوزی ئولگاچ قزینه نی قدر دولت قالاسینی بلسه‌ده، قزینڭ شول دولتنی اوزی آلوب باروب اوسدروینی اول اویلامی‌ده، کوڭلینه‌ده کرتمی. نیچك ایتدروب خاتون قز اش باشنده طورسون‌ده، نیچك ایتدروب اول اشنی ئه‌یله‌ندرسون؟! شولای بولغاچ، قزنی تربیه‌ده آنڭ اوزینڭ کشی‌لکینی گنه‌توگل: ایرگه خاتون بولوب طورورلق صفتینی اوسدرورگه کیره‌ك. اول یگل اش توگل. بتون اشده ایرگه مطیع بول دیب اویره‌تور ایدڭ، ایری ئلله نینده‌ی ایسرك شیطان بولسه نی اشله‌رسڭ؟! ایرگنی سویسه‌ڭ‌ده اوز عقلڭ اوزگده بولسون دیب تربیه قیلور ایدڭ، ایری اوزسوزلی، تیرس بولسه نیشله‌رسڭ؟

مونه شونی بلگانگه، شول آورلقلرنی اوته‌ر اوچون، علیم آبزی باشده اوق ایکنچی تورلی باشلادی. اول اوزینڭ بردن بر قزینی دنیاده‌غی بتون کشیلردن، نرسه‌لردن آرتق سویگانگه، آنڭ سعادتی اوچون بتون قوتینی صرف قیلورغه طوتوندی.

اویلی اویلی قزنڭ سعادتی، بختی اوچون ایڭ کیره‌کلی اش «کیه‌ونڭ اوزڭ تله‌گانچه بولووی» دیگان قضیه‌سینی اوطورتوب قویوب، شونڭ اوچون، اول، قزی اون، اونبرگه یتو برله‌نوك قزینه کیه‌و ازله‌رگه طوتوندی.

بای اوغللری آراسنده امیدلی کشی کورمه‌گانگه، طاغی بای اوغللرینه اشانماسلق قدرگنه عقلی بولغانغه، اول اورطه‌چه‌لر-

دن‌ده ازله‌دی. آنده‌ده کوز قونارلق کشی طابا آلماغانغه، اول شهرنڭ بر مخدومینه اویینی یورادی. مخدوم، حضرت برله آبصطای‌نڭ توبچك بالالری بولغانغه، اویا توبی چبش کبی، ۱۵ یاشنده ئلی همان قاناتلرینی جایوب یتکروب مالای بولوب یته آلماوی‌ده آنڭ کوڭلینی صووتمادی. آنڭ یاشدن اوك قارتلر کبی باشینی بوگوب اوطرووی، بر وقت‌ده اورامده قچقروشوب، یوکرشوب مالایلر برله اویناماوی، آنلر برله صوغشماوی، آنلرنی قیناماوی، اوزینڭ قینالماوی، علیم آبزینڭ بتون اخلاصینی آگاربرکتدی. علیم آبزی شول طوماس بورون قارتایغان مخدومنڭ شول بولدقسزلقلرینی همه‌سینی انصافقه‌غنه صانادی. اول بالا تربیه‌لەو فنی‌نڭ، «بالا بولا بلمه‌گان کشی یکت بولا آلمی» دیگان قاعده‌سینی ایشتکانی‌ده یوقغه، ایشتسه‌ده اشانمایاچقغه، مخدومنڭ شول یاغینه التفات‌ده‌ایتمه‌دی. اول، قزینی بیك بختلی ایته‌را وچون، حاضردنوك، قزنی‌غنه توگل، مخدومنی تربیه‌گه طوتوندی.

مخدومنڭ تربیه‌سی، بیلگولی، آتاسی اورنینه ملا بولو، آتاسی کبی مدرس بولو بولغانغه، آنی قارارغه، آگارکییم صالوم بوله‌ك ایتدروب بیرورگه باشلادی. بارا طورا آنی شهر مدرسه‌سندن قشقارغه یبه‌روب اوقوتورغه‌ده حضرتکه کیگاش بیروب، آنده بارو، قایتو، طورو راصخودلرینی اوستینه آلدی. قشقارده پیش‌قدم بولغاچ، خلق کوزینه کورنووی ماتورراق بولسون اوچون، درستینی ئه‌یتکانده علیم آبزینڭ ۱۵ ده‌گی گنه خدیجه‌سی اون سیکزلرگه یتوب قز بولوب اولگورسون اوچون، مخدومنی بخاراغه‌ده یبه‌ردی. آنده‌ده حجره آلوب بیردی؛ آشاب اچوب، کتاب آلوب طورورغه یته‌رلك قدر آقچه‌ده یبه‌روب طوردی. شولای ایتوب،

علیم آبزی، قزینك سعادتی‌نڭ ایڭ زورسینی اشله‌ب بتردی.

علیم آبزی شولای مخدومنڭ تربیه‌سی برله ماتاشقانده خدیجه اوسدی. آنڭ ته‌نی اورنلاشوب یتدی: یوانایورغه‌تییشلی‌ییرلر یوانایدی، بیللر نچکه‌ردی، کوکره‌ك زورآیدی. اول، اون یدیگه یتکانده طاب طازا، نب نق یتکان قز بولوب اولگوردی. بیلگولی، اعضالرده‌غی اوزگه‌رو کوڭلگه‌ده تأثیرسز قالمادی. اول ته‌ن جهتندن گنه توگل، کوڭلندن‌ده قز بولدی: آنڭ کوڭلی‌ده باشقه قزلرنڭ کوڭلی کبی یکتلرنی اویلارغه طوتوندی؛ آنڭ یوره‌گی‌ده باشقه قزلرنقی کبی ماتور، طازا، نق‌یکت کورگانده لب‌لب سیکره باشلادی؛ آنڭ بغری‌ده ئلله نیندی بر ماتور یکتنی سویه‌سی کیله باشلادی؛ آنڭ قلاغی شول طومانلی ماتور یکتدن: «خدیجه، مین سینی سویه‌م!» دیگان سوزنی ایشته‌سی، آنڭ کوزی شول ماتور یکتنڭ خدیجه‌نی یوتارغه تله‌گان کبی کوزی برله سوزه طورغان طولی یوزینی، یاڭاغنه چغوب کیله طورغان قارا مییغینی کوره‌سی کیلدی؛ آنڭ شول نق، طولی قوللری شول یکتنی قوچاسی کیلدی؛ آنڭ آوزی آڭار: «بغرم، جانم!» دیب، آنڭ بیتینڭ اورطه‌سندن اوبه‌سی کیلدی. بتون کوڭلی سویو حسی برله طولدی؛ بتون ته‌نی، بتون اعضالری، بتون فکری، اویی، سویولو اوچون یاراتلغان کبی، شول سویولونی کوته‌رگه طوتوندی.

اول ایبده‌ش، یاشده‌ش قزلری آراسنده یکتلرنی سویله‌گانده راحتله‌نوب طڭلادی. قدالرغه قوناقغه بارغانده ایشك یارغندن یاش قدانی‌ده کوزله‌دی. آنڭ قاراغنه چاچندن بیته‌ر کوله‌چ یوزینی راحتله‌نوب قارادی. آط برله اورامدن اوتکانده، اول، برکوزینی

ياشروب بولسەدە، احسان باى اوغلينىدە باشندن آياغينە قدر سوزدى. آنڭ كەكرىرەك آياقلرينى ياراتماسەدە، آنڭ توب توز طورا طورغان گەودەسى، ماتورغنە بورونى، يوغارى تابا بورولوب كيتەرگە طورا طورغان مييغى بيك هوشينە كيتدى. حتى اول شول كوننى ئللە نيندى بر يكتنى، قارا مييقلى، هيبت قارا كلەپوشدن، كولەچ يوزلى، قزل ايرنلى، طولى بيتلى، طاب طازا تەنلى بريكتنى توشندەدە كوردى. توشندەدە شول يكتگە چوالچق حس بيلەودن آرتقغە كيتە آلماسەدە، توشندەدە شول يكتنى سويە، بيگرەك شول يكتدن سويلە آلماسەدە، اول آب آچق ايتدروب: «خديجە طوتاش، مين سينى سويەم!» ديگان سوزنى ايشتدى. اوزقلاغى برلە ايشتدى. ئەتيسى، آبيسى، پريكاشچيكلرى طاوشى توسلى طاوش برلە توگل، بتونلەى باشقە تورلى طاوش برلە ايشتدى. شول سوزدن بيتەر، شول سوزنڭ معنىسندن بيتەر، آڭارطاوش تأثير ايتدى. شول، «خديجە طوتاش، مين سينى سويەم!» ديگان سوز آڭارحاضر باشقە سوزلردن، باشقە جملەلردن بتونلەى آيرلدى.

اويانوب كيتكاچدە شول حس آنى طاشلامادى. شول ماتور سوز، شول ماتور طاوش، آنڭ قلاغندن كيتمەدى. اول، شول طاوشنى ايشتور اوچون، شول توشندە طاتوغان لذتينى ياڭارتور اوچون، كوزگى آلدينە باروب:

— خديجە طوتاش، مين سينى سويەم! - ديدى. لكن آنڭ نچكە طاوشى تگى ايرلك ايسى چغوب طورا طورغان قارا مييقلى يكت طاوشى آلدندە كچكنە، ضعيف كبى طويلدى. اول، اوزينڭ قلاغندە چڭلى طورغان شول ماتور طاوشلى ماتور سوزنى مستقل ايتمەس اوچون، ايكنچى مرتبە شول سوزنى قايتاروبدە ئەيتمەدى.

شوندن صوڭ شول طومانلی یکت آنڭ کوز آلدندن کیتمەدی.
اول اوزینڭ کیلەچکینی اویلاغانده هر وقت: «خدیجه طوتاش،
مین سینی سویەم!» دیگان طاوشی برله کیلوب قاتشدی. خدیجه
شوکار باش اییوب گنه راضی دیب جواب بیرگان کبی اوزینڭ
طورمشینی برگه ایتدروب، ئەنه شول آنی سویوچی یکت برله
برگه، آنی سویوچی یکتنڭ سویوی برله برگه ایتدروب اویلارغه
طوتوندی. شول اوی آنی بر وقتده طاشلامادی.

شهرنڭ بر باییڭ اوغلینه آنی صوراو خبری چققاچ، اول
طومانلی یکت آطنی اوزی طوتوب یوری، قزو قزو سویلی،
سویلەگانده کوله، کولگانده قزل یوزی طاغی قزارا طورغان
شول باینڭ اوغلینەده ئەورلدی. آپارینه قوناق قزی بولوب باروب
طورغانده قدالرغه کیلگان ایکنچی یاق قدانڭ بر طوقتامایینچه سویلی
طورغان، بر طوقتامایینچه اوینی طورغان، یاڭلش قنه بونی کورسه، ئلله
نیندی معنیلی کوز قاراوینی بوگارتا بایبەره طورغان یکتنی کبی دەبولدی.
لکن طاغی قزاندن کیلگان یاوچی آنڭ کوڭلینی ایکنچی گه بوردی.
«خدیجه طوتاش، مین سینی سویەم!» دیب آنڭ آلدنده ئلله نیندی
طاغی طومانلیراق بر قزان یکتی، ئەنه ماهره چگیلرنڭ قزان کیەولری
کبی، لکن آندن طازاراق، آندن ماتورراق قزان یکتی کیلوب
باصدی. یاوچینڭ اوزگەرووی برله اولده اوزگەردی. لکن،
تگی: «خدیجه طوتاش، مین سینی سویەم!» دیگان سوزگه خدیجەنڭ
صاغنووی کوندن کون قوتلەندی، کوندن کون شول سوزنی
تیزرەك تیزرەك ایشتەسی کیلو حسی قوتلەندی.

خدیجه طوتاش شول اویلار برله چوالوب طورغانده، شول
ماتور سوزلر برله لذتلەنوب عمر اوتکەرگانده، علیم آبزی،

خدیجه‌نک سعادتی‌نک وقتی یتدی ـ دیب، مخدومنی بخارادن قایتاردی. محله خلقی‌نک کوکلینی مخدومگه یاتقرور اوچون، مخدومنی ملاایتونی آشغایتور اوچون، شول آطنه اوق بتون شهرنک ملالرینی، بایلرینی، محله‌نک قارتلرینی جیبوب مجلس‌ده قوردی.

خدیجه تورلی یارقلردن مجلسکه جیلغان کشیلرنی قارادی. قایسیلرینک زور آوزلرندن، قایسیلرینک آرتق زور بورونلرندن، قایسیلرینک اوزآیوب، زونتیك کبی کوز اوستینه چغوب طورا طورغان قاشندن کولدی. «خدیجه، مین سینی سویه‌م!» دیه‌چك یکت، البته یکت‌ده، هم‌ده ماتور یکت، آکار شول کیم‌چیلکارنک همه‌سندن پاك کبی کوروندی. اول ملالر مجلسینی‌ده قاراب چقدی. فخریه استاذ بیکه‌نک ایری حضرتنک، هیبت پخته میبغینه، آری یاق ملاسینک ئلله نیندی ایرلکی کورنوب طورا طورغان یوزینه شافتی اوزاق وقتینی اوتکه‌ردی. محله حضرتینک آب آق صاقالینی‌ده، آنک آلالی قولالی چاپانینی‌ده کوردی. آنک یانندەغی مخدومنک بورچاق چومه‌له‌سی کبی چالماسینی‌غنه قارادی‌ده، چالما ایه‌سینه التفات‌ده ایتمه‌ینچه، کوزینی باشقه‌لرغه کوچردی.

مونه ئه‌تیسی قرآن اوقورغه اوتندی. ئلله نیندی یاشل طاوش برله، ئه‌نه‌نگی، اویدن اویگه کروب قرآن اوقوب یوری طورغان چولاق خاتون طاوشی برله، برکشی قرآن اوقورغه طوتوندی. شول طاوش آنک ئللەقای حسینی مسقل ایته، ئلله قای بیرینک آچووینی کیتوره کبی طویلدی. اول، چراینی صتوب، طاغی کوزینی بولمه یارغینه طقدی. حضرت یانندەغی بورچاق چومه‌له‌سی کبی چالما ایه‌سینک باشی سلکنووینی کوردی. بر آزدن شول مخدومنک یوزینه ئلله نیندی، تشی صزلاغان کشینک قیافتینی بیروب، اچندن

بیك مشقت برله طاوشینی اوستره‌ب چغارا طورغان کبی کوچله‌نوب، سوزلرنی صوزوینی آیردی. آنڭ شول آورو توسلی یوزی، آنڭ شول همه سوزنی ئه‌یتکانده، بوزاولی طورغان صییر کوزینه اوخشی طورغان کوزی، خدیجه‌گه چیرکه‌نچ کبی طویلدی. اول، چراینی صتوب، شول طاوشنی ایشتمه‌س اوچون، ایکنچی اویگه چغوب کیتدی.

آش بیرله باشلاغاچ، اویگه کروب، اول طاغی ئلگه‌ریگی کسبینه طوتوندی. مونه ملالر مجلسنده ئلله نیندی سوز کیتدی. بر ملا قالن‌غنه طاوش برله سویله‌رگه طوتوندی. برسی مورجا اچندن چغا طورغان طاوش برله آکار جواب بیره‌باشلادی. خدیجه شونلرنڭ سوزلرینی طڭلارغه، یوزلرینی جنتکله‌رگه اولگورمه‌دی، مونه بایاغی بورچاق چومه‌له‌سی سلکندی؛ مونه آنڭ یوزینه طاغی آورو توسی چقدی؛ مونه طاغی تگی یاشل طاوشی برله اول ئلله نرسه ئه‌یتدی. خدیجه آنڭ سوزینی ایشته آلمادی. لکن، آش آشاغانده کینه‌تدن ایکمه‌ك قاتیسی صزلاغان تشکه تیگان کبی، تگینڭ طاوشی خدیجه‌نڭ ئلله نیندی بیك نچکه بر ییرینه باروب تیدی. آنڭ ئلله نرسه‌سینی بیك صزلاتدی، ئلله‌نیندی حسی‌نی مسقل ایتدی. اول، طن آلورغه هواسز اویدن قاچقان کشی کبی، آطلوب ایکنچی اویگه چغوب کیتدی.

علیم آبزیغه مخدوم بیك کیلشدی. اول، مخدومنڭ شول باشینی بوگوب اوطروونده‌ده، شول آز سوزلی‌لکنده‌ده، شول قارتلر کبی وقارنده‌ده، خدیجه اوچون بخت قازانی طابدی. اول، اوزینڭ عقلینڭ بو یولده خطا ایتمه‌وینه شادلانوب، قزی اوچون شول قدر موافق یار طابووینه ئلله نی قدر کیفله‌ندی. قزینی

سویوینک ایگی چیگی بولماغانغه، البته، قزینی شول سعادتکه، شول بختکه تیز ره‌ك ایرشدرور اوچون، اول، مخدومنی ملا ایتو مسئله‌سینی آشقدرورغه طوتوندی. آقچه، کوچ قزغانمادی: محله‌نك تیرس کشیلرینك طامغاسینی صاتوبده آلدی؛ توره‌لرنك آوزینی بوله‌ك برله قابلادی. مخدومگه اوقازنی آلدی.

خدیجه‌نك سعادتی باشلانشدی. آنك: «خدیجه، مین سینی سویه‌م!» دیگان ماتور سوزینی ماتور طاوش برله ایشته‌سی کون کیلوب یتدی. مخدومدن خدیجه‌گه یاوچی کیلدی. خدیجه، مخدومنی شول ماتور سوزلرنی ئه‌یتوچی ایتوب توگل، ایر دیب ده اویلی آلماغانغه، البته، شول یاوچیغه اهمیت بیرمه‌دی. آنك کوکلنده‌گی خیالغه مخدوم آزغنه‌ده یاقن کیلمه‌گانگه، آتالری بیرورگه دیب سویله‌شه باشلاغاچ‌ده، اول جدی بر اش دیب قاری آلمادی. آنك طاب طازا، نب نق ماتور خیالی یکتینی، شول چریگان، آورغان یاشل طاوشلی حقیقی مخدوم یبه‌ره آلمادی. اول همان خیال عالمنده یاشاونی دوام ایتدی. آتالری کیلشکاچ‌ده اول، اویون غنه، یوری‌گنه دیب، شول فکر برله کیلشوب، شونی بولدی‌غه حسابلاب، قایغرا باشلامادی. اول همان ئالگه‌ریگی آچقلغینی، کوله‌چلکینی یوغالتمادی. علیم آبزی، قزینك شول حالندن طاغی شادلاندی. اول، کوکلندن، قزینك‌ده مخدومنی سویوونه تمام اشاندی. (سویمه‌سلکده توگل بیت، انصافلی، وقارلی، موط توگل، بخاراده ختم کتب قیلغان، صاحب محراب!)

طوی یاقنلاشدی. خدیجه شول اشنك اویون توگل ایکانلکینه اشانا باشلادی. آنك کوکلنده شول چریگان، آوریغان، یاشل طاوشلی مخدوم کیلوب باصوب، آنك ئله نیچه یل صاقلاب کیلگان

«خدیجه، مین سینی سویه‌م!» دیگان سوزینی ئه‌یته کبی بولدی. اول شول سوزنڭ مسقل ایتلووی اوچون، اوزینڭ شول مقدسه‌سی‌نڭ آیاق آستینه طابتالووی اوچون کویه، یانا باشلادی. لکن طویغه حاضرله‌نولر، نکاح کونینی بیلگوله‌ولر آثارشول اشنڭ فاکت ایکانلکینه‌تمام اشاندردی. شول خبر آنی، شول ئلله نیچه‌یل یاشاگان خیال عالمندن، ماتور، طازایکت دنیاسندن آلوب چغوب، ئلیگی آورو، چریگان مخدوم دنیاسینه کیتوروب باصدردی. آنڭ خیالی برله شول حقیقت آراسنده پراق آطلری برله اوچوب اوته آلماسلق ییر بولغانغه، شول: «خدیجه، مین سینی‌سویه‌م!» دیب ئه‌یتورگه موافق طابقان یکتی برله مخدوم آراسنده قاف‌طاولری قدر آیورما بولغانغه، خدیجه شول اوینی اویلی‌ده آلمادی، شونڭ برله کیلشه‌ده آلمادی. اول، نی‌اشله‌رگه‌ده بلمه‌ینچه، کوکدن توشکان شول بختسزلك برله نیچك‌ده طارتشورغه یول طابا آلماینچه، یغلارغه طوتوندی. اول ایرته یغلادی، کیچ یغلادی، کون یغلادی، تون یغلادی، لکن اش اوزگه‌رمه‌دی: طوی کیچکمه‌دی. علیم آبزی آنڭ یغلاووینی بردن بر قزینڭ آتاسی‌اوییندن کیته‌سی‌کیلمه‌وگه باغشلادی؛ آناسی، قاین‌آنادن‌قورقوغه‌یورادی. لکن بونلرنڭ‌برسیده جدی اش بولماغانغه، آنڭ یغلاوینه اهمیت بیرلمه‌دی: بیرنه‌لر حاضرله‌ندی، قاق‌تشلر پشرلدی، مجلسکه اونده‌و چغارلدی.

خدیجه یغلی‌یغلی آروب‌بتکاچ، برکوننی آتاسی آلدنده، آناسی:

— یوقغه‌یغلاما، قزم، قاین‌آتاڭ قارت کشی، تیزدن ئوله‌ر، قاین‌آناڭ‌ده اوصال خاتون توگل! — دیب یواتا باشلاغاچ، خدیجه چدی‌آلمادی، نی‌قدر اویات‌بولسه‌ده، اول آتاسندن‌نی‌قدر‌قورقسه‌ده:

— مین بارمیم، مین اول مخدومگزگه بارمیم! — دیب، طاغی

یغلارغه طوتوندی. علیم آبزی ئلگەری شبهەلەنوب کیتوب:

— کمگه باراسڭ صوڭ؟ ـ دیسەدە، خدیجەبر سوزدەئەیتمەگاچ:

— اول عقلسزلغندن یغلی؛ آتاسینڭ ئلی شول قدر مال، کوچ صرف قیلوب، آنڭ بختی اوچون طرشووینی آڭلامی ـ دیب، اشنی بتروب قویدی. شوندن صوڭ، طویغه قدر اولدە، آناسیدە خدیجه برله اول حقده برنی سویلەمەدی. خدیجەدە، بختینه چقغان شباغاسینه راضی بولغان کبی، بر آز صبر ایتدی. لکن سوزی بتدی، کولەچ یوزی یابلدی، قاشلری توشدی...

طوی یتدی. نکاح کوننی اول طاغی ایرتەدن آلوب یغلارغه طوتوندی. اش آراسنده آناسینی چاقروب، طاغی:

— بارمیم! ـ دیدی. لکن آناسی آتاسی سوزندن چغارغه اویرەنمەگانگه، آتاسی مجلس اشلری برلەمشغول بولوب، خدیجەنڭ واق تویەك کاپریزلری برله ماتاشورغه وقتی بولماغانغه، آنڭ بو پروتیستیدە معنی‌سز قالدی.

نکاح اوقولدی. طوی اوتدی.

کیەو اویینه چغارغه خدیجه برده قارشی کیلمەدی. اول حاضر بتونلەی شول فکر برله کیلشکان کبی یاشینیدە طوقتاندی. خاتونلر کییندرگانده کییندیدە. اویگه چغارا باشلاغاچ قارشی بر سوز ئەیتمەینچه چقدیدە. لکن نه ایبدەش قزلرینڭ سوزلرینه، نه قداچەلرنڭ اوزینی نیچك طوتارغەلغی حقندەغی کیڭاشلرینه لام‌میم دیب‌بر سوز ئەیتمەدی؛ نه آناسینڭ دعاقیلوب، آرقاسینی‌قاغووینه قارشی کوزینی کوتەروب قارادی. اول، ئولمگه حکم ایتلگان‌کشی کبی، قداچەلرنڭ قاراولی آستنده کیەو اویینه چقدی. آنلر

اوطورتقان بیرگه اوطوردی؛ باشنده بر اویده یوق توسلی ایتدروب اوینڭ بر پوچماغینه کوزینی تکدی.

— کیه و کیل، کیه و کیل! — دیب، خاتونلر دوبر شاطر کیله باشلاغاچ ده، گویا اول واقعه نڭ بوکار اهمیتی یوق کبی ایتوب، اول تکگان بیرندن کوزینی آلمادی.

— کیلدی، خدیجه، کیلدی! — دیب، خاتونلر جیلکه سندن کیلوب تورتکاچ ده، اول سلکنمه دی. ایشك آچلوب، آق بورك، جیله ن کیگان، اوره ك توسلی مخدوم کیلوب کرگاچ ده، اول قیملدامادیده. چارشاو آرتنده غی خاتونلرنڭ اشاره لری، طاماق قرولری فلانلری ده آنی اویاتمادی: اول اوطورغان بیرنده قالدی.

مخدوم، خدیجه نی کورو برله، یوزنده کولگان قیافتینی چغاروبراق قارشی کیلدی. خدیجه کوزینی کوته روب، شول اوره ك نڭ تشلرینی ارژ ایتوب طورووینه ایسی کیتکان کبی قاراسه ده، قارشی طورمادی ده، کورشورگه دیب قول ده صوزمادی. مخدومنڭ قاوشاغان دیب حکم ایتوب، اوزینه ایل شدر ورگه تل ه ب سویلی باشلاوینه ده اول، تشی صزلاغان قیافتنی یاصاب، قاشینی کوزینی جییروب جواب بیردی.

صاماوار کردی. آتالری آنالری چای یاصارغه اوبره تکانگه، خدیجه، مخدومگه ده چای یاصاب بیردی؛ لکن چای بوبی بر-وز سویله مه دی. مخدومگه طابا باشینی کوته روب، کوزینی طاشلامادی. مخدوم کیلوب، تورلبچه فیلانوب، قولینی فلانینی طوتارغه تله سه ده، برسینی ده بیرمه دی. اول، مخدوم یوده ته باشلاونی سیزگاچ ده، بیك قدرلی نرسه سینی صاقلاغان کبی، بتون قوللری، آیاقلری برله جییرولوب اوطوردی. ایرلرنڭ کوڭلی توشه رلگره ك همه بیربنی

شه‌لی، كامزولی، قولی برله قابلادی. تونگه قدر تورلی یول برله سویله‌شورگه تل‌سه‌ده، خدیچه‌دن بر سوزده آلا آلماغاچ، مخدوم، اویالو اویینی طاغی برکتوب، اوطنی سوندروب، یاتو اویینی قوردی. لكن سوندروب یتوب، طاغی چنلابراق خدیجه‌نڭ یانینه باروب، طوتقالارغه، قوللرینی صالورغه اولگورمه‌دی، خدیجه بیك آچولی طاوش برله:

— كیت، شیطان! — دیب قچقردی. افیون صالا صالا قورقاقلقغه صابشوب بتكان مخدومنڭ شول طاوش قوتینی آلدی. اول، آقرتن‌غنه باروب، اورونغه یالغزغنه یاتدی. بیك اوزاق، بیك آورصولاب، خطا ایتدم، فلانچه كیره‌ك ایدی، بولای كیره‌ك ایدی، دیب اویلارغه طوتوندی. الله تعالی‌دن باطرلق صوراب، باطرلق بیره طورغان دعالر اوقوب، یوقوغه كیتدی. بر آزدن اویانوب، طاغی باطرلانوب خدیجه یانینه بارسه‌ده، آنی اوطورغان بیرنده‌طابماغاچ، ایكنچی بولمه‌نڭ ایشكی بیكلی بولغاچ، طاغی باروب یاتدی؛ طاغی ایرته‌گی اوچون ئلله‌نی قدر پلانلر قوروب یوقوغه كیتدی.

ایرته‌گیسنی‌ده خدیجه، كرتلگان صاماوار یاننده چای یاصاب بیرسه‌ده، طاغی مخدومگه تابا كوزینی كوته‌رمه‌دی. آنڭ ئلله‌نی قدر سویله‌گان سوزلرینه قارشی بر سوزده ده‌شمه‌دی. چایدن صوڭ آنڭ برله مونچه‌غه بارسه‌ده، آنده‌كرو برله پوچماقغه اوطوردی‌ده قاتدی. مخدومنڭ یاغلورغه، صوغلورغه تل‌وینه قارشی قولی برله گنه بوتاب جواب بیردی. مخدومنڭ تیشنورگه تل‌وینی سیزگاچ‌ده، بتونله‌ی پوچماقغه تابا بورلوب اوطوروب، مخدوم كیینوب بترگانچه ئه‌یله‌نوب‌ده قارامادی. آنڭ برله برگه‌طاغی اوینه قایتسه‌ده، طاغی شول آلغان یولندن آیرلمادی.

مخدوم آبدرادی؛ یوده‌دی. اوزینڭ شولای قزغه تأثیر ایته آلماوینه کیفسزله‌ندی، قایغوردی، قزنی‌عیبل‌دی. مدرسه‌ده‌شاگردلرنڭ سوزینی خاطرینه کیتوروب، طاغی‌غیرتل‌نوب، باروب‌یا بشماقچی بولدی. لکن آنڭ‌هر حرکتینی تیکشروب، اول یاقن کیله باشلاغاچ‌ده صوغشورغه حاضرله‌نگان ئه‌تچ کبی حاضرل‌نه طورغان خدیجه‌نڭ شول قورقنچلی کوزلری آستنده طاغی ایزلدی، طاغی اریدی؛ طاغی خواجه‌لرغه دعالر اوقوب، کیل‌چك اوچون پلانلر قوردی. لکن ایکی کون اوتدی، اوچ کون اوتدی، خدیجه برسوز سویل‌مه‌دی، مخدوم خدیجه‌دن بر کوز قاراشی آلا آلمادی.

دورتنچی کوننی علیم آبزی برله خاتونی یاشلر برله کورشورگه کردیلر. آنلر آلدنده خدیجه چای یاصاساده، بر سوز دەشمه‌دی، آناسی آتاسینه کوزینی کوته‌روب قارامادی. آناسی مخدومنڭ یابق، یه‌مسزلکینی طاغی بر مرتبه کوروب، خدیجه‌نڭ حالینی آڭلاب قایغورسه‌ده، علیم آبزی، عقللی علیم آبزی قایغرورلق براش طابمادی. اول همه‌سینی خدیجه‌نڭ اویالووینه باغشلادی. طاغی اوچ دورت کون اوتکاچ، اشنڭ توبی علیم آبزیغه‌ده‌بلندی. لکن اول اوزینی هر تورلی خطادن منزه دیب اعتقاد قیلغانغه، البته بارتوگل، فلان، خدیجه سویمی طورغاندر دیب، اویلاب‌ده قارامادی. اول، مخدومنی کونل‌ب فلان‌خاتون بوزدرغان، فلان‌کشی‌سویدرگان، دیب اروم‌لانورغه، شول بوزدرولرنی بترتور اوچون اوشکورتورگه طوتوندی. ایکیسینی یوسف، زلیخه‌کبی ایتدروب یاشاتور اوچون سویدرورگه کرشدی؛لکن‌برمعنی‌ده‌چقمادی: خدیجه‌همان‌آچلمادی.

خبر ایلگه چقدی. شهر شاولی باشلادی. شول یوق ــ بار سوزنی بترور اوچون، مخدوم گه‌ده خدیجه‌گه چنلاب تأثیر قیلو

یولینی ایرکنه‌یدور اوچون، خدیجه‌نی حضرتلرگه توشر ورگه بولدیلر.
خدیجه کیلون بولوب توشدی. لکن آنڭ برله برگه آنڭ ده‌شمه‌وی،
آنڭ قایغولی یوزی‌ده قالمادی. آنده‌ده شول ایسکی بلا بتمه‌دی.
خدیجه شول قدر زور باینڭ قزی بولغانغه، مخدوم علیم بایغه کیه‌و
بولونی بیك زور درجه‌گه حساب ایتکانگه، اول، شول سویله‌می،
ده‌شمی طورغان خدیجه برله طوروغه‌ده راضی بولدی. ایرلر برله
خاتونلر آراسنده‌غی مناسبتنی غسل بابنده‌غنه اوقوب بلگانگه، سویو
دیگان نرسه‌نی یوسف پیغمبرده‌گنه بولغان دیب اعتقاد قیلغانغه، اول،
خدیجه نڭ یاقن یبه‌رمه‌وی برله‌ده کیلشمه کچی بولدی. شولای طوروونی
بیك هیبت طورو دیب بلوب، اوزینڭ بختندن راضی‌ده بولماقچی
بولدی. لکن علیم آبزی اشنی بولای قالدرمادی. اول، قزینڭ
بختی اوچون نی قدر قربانلر قیلوب، نی قدر آقچه‌لر بتروب، کوچلر
صرف قیلوب، قزم سعادتکه ایرشه دیگانده‌گنه اشنڭ بولای بولووینه
راضی بولا آلمادی؛ شول بختسزلك برله کیلوشه آلمادی. اول، قزینی
اوشکورتورگه دیب، اوزینڭ اخلاصی بار برایشانینه آلوب کیتدی.

تیمر یول، آندن صوڭ پاراخودده بارو خدیجه‌گه، چننده،
یاخشی تأثیر ایتدی. اول، آتاسی آناسی برله سویلشمه‌سه‌ده،
پاراخودنڭ باشینه چغوب اوطوروب، راحتلنوب قاراب کیلدی.
حتی آنڭ یوزی‌ده ماتورلانوب کیتکان کبی‌ده بولدی. بر کوننی
آتاسی ئالله‌نی سویله‌گانده اول یلمایوب‌ده قویدی. لکن حضرتدن
اوشکورتوب قایتورغه چقغاچ‌ده، خدیجه طاغی قارالدی: آنڭ قاشی
طاغی توشدی؛ کوزی، یوزی طاغی قایغو برله قابلاندی... شهرگه
قایتوب یتو برله، اول، قز وقتنده‌غی بوله‌سینه کروب، اوورون
صالوب یاتدی. یالنو، یالوارو، اورشو، تیرگه‌وده آنی شول اورندن

طورغزوب، کیه‌وینه یبه‌ره‌آلمادی. آنڭ آشاوی کیمودی، اچووی ازایدی، یوقوسی قاچدی، توسی صارغایدی، کوزلری زورآیدی؛ اقرتن‌غنه ایتدروب یوتکره‌باشلادی. بو یا ڭا علامت علیم آبزینڭ قوتینی آلدی. اول، مخدوم حضرت‌برله کیگاش ایتشوب، خدیجه‌نی جای اوتکه‌رورگه آپالرینه یبه‌ردی.

اورال بویی‌نڭ ماتور هواسی، یومشاق جلیسی، شفقتلی قویاشی، خدیجه‌گه بیک‌هیبت تأثیر ایتدی. اول، قویاشده قزاروب، بورتنوب کیتدی. آنڭ بیتینه قزل یوکره باشلادی. اول همان یالغزلقنی یاراتسه‌ده، اوزینڭ بر قداچه‌سی برله دوستلاشوب، سویله‌شه، سرله‌شه باشلادی؛ کشیلردن اول قدر قاچمی، یاطسنمی، کشی کورگاچده قورقنوب کیتمی باشلادی.

قرده‌ش قبیله سویوندی. علیم آبزی‌ده شادلاندی. اول، خدیجه‌نڭ تیزدن‌تریلوب، شول‌مخدوم برله راحتله‌نشوب طورووی یاقنلاشووینه کیفله‌ندی. خاتونی‌نڭ‌سوزینه قارامایچه، اول، دیمله‌ب نیتوب، مخدومنی خدیجه طورا طورغان آپالرینه قوناقغه یبه‌ردی.

مخدومنی کورو برله خدیجه طاغی سوزدن قالدی. طاغی یوزی صارغایدی، طاغی یوتکرورگه طوتوندی. بر آطنه وقت اوتمه‌دی، اول بتونله‌ی توشه‌کگه یاتدی. شهرگه قایتقاچ‌ده ترلمه‌دی. بر آی صاتاشوب یاتقاننڭ صوڭنده، بر کوننی آنڭ کوزی آچلدی. اول، تیره یانینی قاراب، آناسینی طانوب:

— ئه‌نی، صو بیر! ـ دیدی. آناسی صوبیرووی برله، شول شادلقنی ایشتوب، علیم آبزی کیلوب کردی. خدیجه‌نڭ زور، یالتری طورغان کوزلرینی کوروب:

— نی حال، قزم؟ ـ دیدی. خدیجه بر سوزده ده‌شمه‌دی.

مونه مخدوم کیلوب کردی. اول‌ده سوینوب:

— نی حال، خدیجه؟ ـ دیدی. خدیجه‌نك کوزلری یالترادی، بتون ته‌نی قالتری باشلادی. اول بیك زور ایتدروب قاراب:

— چق، شیطان! ـ دیدی. شول سوز مخدوم‌نی چغاروب یبه‌ردی، علیم آبزیغه خدیجه‌نك آوروویناك سببینی آڭلاتدی. اول، شول بردن بر قزی خدیجه‌نك سعادتی اوچون، آنی مخدوم‌دن آیروب آلونی، شول اون یل تربیه قیلوب، کیه‌و ایتوب حاضرله‌ب کیلگان مخدوم‌دن آیروب آلونی اویلارغه طوتوندی. شول قدر عقل برله باشلانغان اشنی عقل برله بترورگه توشونه باشلادی. لکن، خدیجه‌گه سعادت کورورگه یاراماغانغه‌می، اول شول کوننی ناچارلانغاندن ناچارلاندی. کیچ برله ئوله‌رگه یتشدی. آنك اورنینه صیمایچه ئه‌رلی بیرلی ئه‌یله‌نووینی کوروب، خدیجه‌نك آناسی یغلاغان کوینچه:

— قزم... قزم، بحیل بول! ـ دیدی. خدیجه بر سوز ئه‌یتمه‌دی. علیم‌نك یوره‌کینه اوق قادالغان کبی، ئلله قای ییری ئه‌رنی باشلادی. کوزینه طغلغان یاش گوره‌ب آقتارلدی. اول‌ده:

— قزم... خدیجه... میندن بحیل بول! مین سینك بختك اوچون... ـ دیه‌رگه اولگورمه‌دی، بتون آوروی شونی‌غنه کوتکان کبی، خدیجه، زور ایتوب کوزینی آچوب:

— بحیل توگل!! ـ دیدی‌ده، بر آز قاراب طوردی. اوّلگی سوزینی ایشتمه‌گان کبی ایتدروب، اول، طاغی قچقر و براق، شول سوزگه بتون کوچینی جیغان کبی ایتدروب:

— بحیل توگل!! ـ دیدی‌ده، صوزلوب جانی چقدی. تگی، شاگرد قضیه‌سی‌نك درست توگللگی، طاغی اثبات ایتلدی.

٤نچی آوغوست.

مدرسه یمشی

یاڭا ملانڭ اوكازینی آلوب آولغه كیلووی بتون آولنڭ ملاغه كیه‌وگه‌چغارغه حاضرله‌نگان قزلر ینڭ باشینی ئه‌یله‌ندردی. ئه‌یله‌ندرمه‌سلكده توگل: كوز آلدكده یه‌ب یاش، اویله‌نمه‌گان اوكازلی ملا: «قایسیگزنی آلیم؟» دیب باصوب طورسون ایمش!

ایسكی حضرتنڭ قزی، ملا قزی بولووی اوچون، ئه‌نیسی شول محله‌ده استاذبیكه بولووی اوچون، بو اورون میراث طریقنچه میڭا تییش دیب دعوی قیلدی. تیری برله صاتوچی بای صادق آبزی‌نڭ سروری، بزنڭ ئه‌تی آولنڭ ایڭ بایی، شونڭ اوچون، آولنڭ ایڭ زوردرجه‌لی اورنی، استاذبیكه بولوب یاش ملاغه بارو مینكی دیب اویلادی. آتاسی آولنڭ بایی، آغاسی آولنڭ قوشتانی فخری‌جمال، بزنڭ ئه‌تی‌ده، آبی‌ده آنی ملا ایته‌ر اوچون ئلله نی قدر طرشدی، بزدن اوزوب یاطقه بارورغه اویات دیب، ملانی اوزینه باغشلادی. گل چهره، شول قزلر آراسنده بایلغی برله‌ده درجه‌سی برله‌ده طارتشه آلماسه‌ده، ماتورلغی، زیفالغی برله همه‌سینی به‌روب یقغانغه، ملا مینكی دیب‘ اوطورتوب قویدی.

مونه شونلر آراسنده حیدرشاگرد ملا بولا باشلاغاچ‌ده باشلانغان بولش، یاڭا ملا اوكازلی بولوب كیلگاچ، طاغی قزدی. قزلر مجلسی

بولورغه یارامادی، قزلر بر برسینی تورتکاله‌شورگه طوتوندی؛ خاتونلر مجلسینڭ برسیده شول قزلرنڭ آنالری آراسنده قچقروشسز ئوتمه‌دی. بتون آول شول حیدر ملانڭ اویله‌نووی برله مشغول بولدی. بتون آولنڭ خاتونلری‌غنه توگل، خاتون قز طبیعتلی ایرلریده ملانڭ هر اشینی، هر حرکتینی تیکشروب، کیلگان کیتکان هر کشینی کوزدن کیچروب، بتون بلگان ایشتکان خبرینی‌اورامغه چغاروب، کیبتکه باروب سویله‌ب، صوغه بارغانده اوچراغان آری یاق خاتونینه سرنی آچوب یاشی باشلادی. آوروپانڭ پادشاه‌سی کبی، ملانڭ بتون طورمشی پیالا یاشچیککه قویلغان نرسه کبی، یاغشی، یامان طرفلری آولغه کورنوب طوردی. همه کشی‌نڭ کوز آلدنده طورو طویدرغانغامی، ئلله مدرسه‌ده یالغز طورودن جیك چیککانگه‌می، حیدر اوزی‌ده تیزره‌ك اویله‌نورگه اویلی باشلادی. حیدرنڭ کوڭلینه کرگان وقتدوق شول خبر آولنڭ بتون طرفینه «تیلیگراف» برله‌طارالغانغه، بتون‌اویلرده، اورامدرده، صو یوللرنده، طاغی شول مسئله مذاکره‌گه قویلدی. شول کوننی‌اوك سرورنڭ آتاسی‌-تیریچی بای کیلوب، «فلان بایاردن، حضرت، بیر آلماقچی بولام، قزم اسمینه آلسام نیچك بولور ایکان؟ شریعت شوڭا نیچك ئه‌یته؟» دیب، بایلغینڭ درجه‌سینی، قزینڭ‌قیمتینی‌سویله‌ب کیتدی.

فخری جمال‌نڭ قوشتان آغاسی ملاغه تأثیر ایته‌ر اوچون باشقه یول طابدی. اول ئه‌تیسینڭ قارالق اسمینی بترور اوچون بو یل ئه‌تیسینی حجگه یبه‌رو خبرینی طاراتدی. ایرته‌گیسنوك یاش‌ملانی‌ایرته‌گی چایگه آلوب، حجگه کیتونڭ یوللرینی صوراشدی.

قارت آبصطای یالغز خاتون بولغانغه، ئلله نیندی حیله‌لر اویلاب طورماینچه، مرحوم قارت حضرتنڭ اخلاصلی موریکلرندن

شریف الله آبزینی حیدرملابرله‌طوغریدن‌طوغری سویله‌رگوك قوشدی.

ماتور گل چهره‌نڭ آناسی، قزینڭ ماتورلغی، زیفالغی برله الدرور اوچون، کیچ برله یستودن صوڭ آوروغه صالنوب، ملانی«یس» اوقورغه چاقرورغه یبه‌ردی. قزینه کیینوب، یاصانوب، «یاڭلش غنه» ملاغه کورنورگه قوشدی.

حیدر شول خاتونلرنڭ آوی اچنده آبدراب قالدی. آخردن، اویلاب اویلاب، بایلقدن آرتق نرسه‌یوق دیب، سرورنی صوراتورغه قرار بیردی. شول خبرتگی قزلرنڭ ئلله نی‌قدر آچولرینی کیتورسه‌ده، آنلرنڭ آنالرینڭ تیرس قول برله ملانی، سرورنی قارغاوینه سبب بولسه‌ده، قز کیلوشلدی. شول طارتشوده جیڭگووی اوچون سرور، بتون آولنڭ‌غنه توگل، تیره یاقنڭ قهرمانی بولدی. بتون قزلر، خاتونلر، آنی سویله‌گانده: «مونه بختلی!» دیب ئه‌یتودن آوزینی طیا آلمادی.

طوی یتدی. کیه‌وگه چقغان ایبده‌ش قزلردن بیکه‌چ بولو حقنده ئلله نی‌قدر حکایه‌لر ایشتکان سرور، بتون جانی، ته‌نی برله شول کوننی کوته باشلادی. صاناولی کون اوتدی. دوشنبه کون نکاح اوقولدی؛ جمعه‌دن صوڭ کیه‌و کرورگه بولدی.

سرورنی کورگاچ‌ده حیدرنڭ ئلله نرسه‌گه قاوشاوی، آنڭ قوللرینڭ‌غنه توگل، حتی بتون ته‌نی‌نڭ قالتراوی، سرورده ناچار حس اویاتسه‌ده، سویله‌ب کیتکاچ شونی اونوتدی. لکن طاغی سرورنڭ یانینه کیلوب اوطورووی برله حیدرنڭ کوزلرینڭ قالایلانوب کیتووی، ته‌نینڭ طاغی قالتراوی، سرورنڭ کوڭلینه شبهه توشوردی. آولده‌غی بتون خبرلر سویله‌نوب کیتوب، شول طوینڭ

واقلرینه قدر تیکشرلگانده، حیدرگه خاتونلقغه چغارغه تله‌گان آول قزلرندن کولگانده، حیدر طاغی آچق، کیفلی کورنسه‌ده، سرور چای اورنی جیا باشلاغاچ آنی یانینه طارتوب اوطورتوبرله، طاغی قالترارغه، درلده‌رگه طوتوندی. شوندن بر مینوت اوته‌ر اوتمه‌س حیدرنڭ قیناب ارغتقان کشی کبی حالسز قالووی، سرورنڭ قورقووینی آرتدردی. اول، حیدر خسته توگلمی، فلانمی دیب، شیکله‌نه باشلادی. اوز اچندن، تگی، ایبده‌ش قزلری سویله‌گان قزقلر، راحتلرنی کوته‌رگه طوتوندی.

اوط سوندی. اورونغه یاتلدی. سرور برنچی مرتبه حیدرنی قوچاقلارغه اولگورمه‌دی، آنی طاغی بیزگه‌ك طوتا باشلادی. سرور قورقوب:

— سین نیشلیسك؟ ــ دیگانگه، حیدر:

— بر نرسه یوق! ــ دیب جواب بیرسه‌ده، ئلله نرسه بیك تیز ایزه‌ب کیتدی. سرور چنلاب سویشورگه اولگوره‌آلمادی، اول، اوچ کون بر بویدن ئه‌ون صوقغان کشی کبی یوقوغه کیتدی. سرور ئلگه‌ری اویناب، شایاروب اویاتسه‌ده، حیدر اویانغاچده طاغی بیزگه‌ك طوتودن بوته‌نگه یاراماغانغه، اول آنی اوز اختیارینه طاشلادی.

حیدر مشناب مشناب یوقلاغانده سرور اوزینڭ حالینی توشونه باشلادی. آگار بونڭ بیکه‌چ بولووی، تگی ایبده‌ش قزلری سویله‌گانچه قزق، راحت بولماوی، حیدرنڭ ئلله نیندی بیزگه‌کلی بولووی، چندنده، اچینی پوشوردی. ایرته‌طورغاچده‌حیدرنڭ، بونڭ یانینه کیله باشلاغاچده، یایسه بر بریرینه قولی تیگاچده کوزلری قالایلانووی، آندن صوڭ تلینی صالندروب چیتکه کیتوب

اوطورووی، اشنڭ تیکمه تیگون توگلـلکینه اشاندردی. اول ایرته برله توشه‌ك جه‌یوچی جیگـگه‌سینه اشنی سویله‌دی. جیگـگه‌سی آناسینه، آناسی آتاسینه سرنی آچدی باشقه‌قزلرنی جیگونڭ‌شادلغی بیك تیز کیفسزلـکگه ئه‌ورلدی. قزنڭ آتاسی‌ده، آناسی‌ده، بوزدیلر دیب، ایم ـ طم‌غه طوتوندیلر: تو به‌ن‌اوچ ماهروی آبصطای حیدرنڭ ایرلگی قوتله‌نسون اوچون آط داغاسینی چایقاب‌اچردی؛ کورشی چواش آولندن کیترلگان چواش قارچغینڭ داروی‌ده شورپاغه صالنوب حیدرگه بیرلدی؛ قرق چاقرومده‌غی ایشمی حضرتکه‌ده آط آطلاندروب اوشکورتورگه‌یبه‌رلدی. لکن حیدر ایرله‌نه آلمادی. سرور یانینه کیلگاچ‌ده کوزلری قالایلانوب، آیاغی قولی قالتراب، بیزگه‌ك طوتودن اوته آلمادی.

سرور اوزینڭ حالی نیچك ایکانلـکینی تمام آڭلادی. حیدر شول کوینچه‌قالسه، عمربویی ایرلی‌قز بولوب طوراچاغینی سیزندی. اول، ئلگه‌ری آقرتن‌غنه بولسه‌ده، بارا طورا حیدرنی طالارغه طوتوندی. حیدر، عیب اوزنده‌ایکانینی بلگانگه، برسوز ده‌شمه‌ینچه باشینی ایبوب طورودن باشقه اش اشلی آلمادی. شول ناچار خبرآولغه چغوب، سرور تگی تیکده‌شلری آراسنده کولکیگه قالماس اوچون آیرلو فکری، البته، یورتلمه‌دی. بتون قرده‌ش قبیله، نیچك بولسه‌ده، حیدرنی ترلتو یاغینی قوتله‌دی. شونڭ اوچون، اوشکورو توکرودن برمعنی‌ده چقماغانغه، حیدر کورشی شهرگه دوقتورغه‌ده یبه‌رلدی.

دوقتوردن حیدر، آورونڭ سببی ـ مدرسه‌ده وقتده قول برله کوب ماتاشو ایکانینی بلودن باشقه، برفائده‌لی نرسه آلوب قایته آلمادی. آنڭ بیرگان دارولری، قوشقان اشلری، هیچ برسی

آنك شول وقتسز بیزگه گینی قووا آلمادی؛ آنك یه‌مسز قالتراوینی، کوزینك قالایلانوووینی بتره آلمادی.

سرور، سرورنك آتالری آلدنده بتون مسئله آچلدی. شول بلادن قوتلور اوچون آیروب آلودن باشقه یول یوقلغی تمام بلندی. لکن، شول قدر مشقت برله بیرلگان، شول قدر راضخود برله طوی ایتکان بیردن نیچك ایتوب آیروب آلورغه کیره‌ك؟ آندن آری، شول قدر زور طارتشو برله آلنغان استاذبیکه‌لك اورنندن نیچك آیرلورغه کیره‌ك؟ خصوصا شول استاذ بیکه بولوب آشقه یورونی ئلله نیچه یللر اویلاغان، ئلله نی قدر کوتکان سرور نیچك قولندن اچقندرسون! نیچك شول دشمانلرغه اوزینك اورنینی بیرسون؟ البته بیرمی! طاغی امید بتمه‌گان ئلی! حیدر بر وقت، البته ترلور، البته، آول آشی، آول هواسی برله مدرسه‌ده‌گی آوروی بتوب، اول‌ده کشی بولور!

شول اویلار برله، حیدرنك شول کیمچیلکی دنیاغه چغارلماینچه‌غنه، سرور حیدرنك یورتینه توشدی. اول، تونلرنی حیدرنی ات ایتوب اتدن آلوب سلکوب صالوب تیرگه‌سه‌ده، مجلسلرده کشی آلدنده هیچ بر سرینی بلگرتمه‌دی. اچندن شول دشمانلرنی کولدرمه‌س اوچون، شول استاذبیکه بولوب آشقه یورونی قولندن اچقندرماس اوچون، قز استاذبیکه بولوب‌ده طورورغه راضی بولدی.

بر یل اوتدی. حیدر یورتلر اشله‌توب بتردی. محله زور بولغانغه، بایلر کوب بولغانغه، طاغی سرورنك آتاسی‌ده قاراغانغه، بریلده حیدر برله سرورنك یورتلری بیرلری تمام بایلرچه بولدی: صیبرندن صیبری، آطندن آطی بولدی؛ طاووق - قوش، صارق،

کجه برله یورت طولدی. لکن، بایی بارغان صایون، طورمش کیگگایه کیلگان صایون، سرورنك کوڭلینك بیوقلغی آرتدی. بتمه‌گان آشلر، مجلسلرگه یوروب راحتله‌نگان صایون طورمشینك ایك کیره‌کلی ییری طولی، توگللکی اوسدی. قز بولوب عمرینی اوتکه‌رو، طورمشنك شول راحتینی طاتومایینچه قالو اوبی آنی طاشلامادی. اول کوینینی تونینی شول اوی آستنده ایزلدی، لکن شول بلادن قوتلورغه یول طابا آلمادی، طورمشینك شول طولماغان یاغینی طوترورغه جای بولا آلمادی.

حیدر حضرت بایغاندن بایدی، یورت کیگایگاندن کیگایدی، آط صیر کوبه‌یگاندن کوبه‌یدی. اوّلگی یللرده‌غی کبی مالای ـ شالای برله یورتینی قاراب بولمی باشلادی. حضرتکه صوقاسینی صوقالارلق، کولته‌سینی کرتورلك، مال طوارنی قارارلق خدمتچی یاللارغه تییشله‌ندی. آطلر صیرلر برله اوزی‌ده یوده‌ب چقغانغه، بر آز طنار اوچون، بو یلغنه صالداتدن قالغان ظریفنی حضرت یللقغه یاللادی. یورت ییر جیبلوب کیتدی. اندرکشی توسینی آلدی. کله‌تنك بتون پوچماغنده طوزلوب یاتا طورغان اونلر، آشلقلر جییلدی. حضرت طنچلاب کیتدی. ئلگه‌ریره‌ك زور کشی برله سویله‌و اوگایسزراق توسلی طویلسه‌ده، بارا طورا آبصطای‌ده ایه‌له‌شدی.

آبصطای برله ملا آبزی آشدن قایتمادی. ظریف یورتدن کیتمه‌دی. آنك یورت یانلیلغی، آشلقنی اسراف ایتمه‌وی، مال طوارنی قاراووی اوچون حضرت آنی چنلاب یاراتدی. قویغاننی کوتوب طورماینچه کیره‌ك وقتنده اوزی صاماوار قوییووی اوچون،

آشیسی کیلگانده آبصطاینی کوتوب طورماینچه اوزی آش پشرووی اوچون، آبصطای‌ده آندن بیك راضی بولدی.

طورمش ایسکی حالینی آلدی. آبصطاینك باشندن تگی اوی کیتمه‌سه‌ده، ظریف‌نك کرووی برله اول اوی آلغه تاباده آرتقه تاباده سلکنمه‌ینچه، همان اورننده قالدی.

مونه بر توننی حیدر حضرتنك بیزگه‌کندن، قالتراووندن صوك آبصطای تگی اویگه قومغان آلورغه چقدی. کوکلندن حیدرگه ئلله نی قدر لعنتلر اوقوب، آکار ئلله نی قدر دشمانلق بیله‌ب، آش اوینك ایشکینی آچدی. باصدروب‌غنه قویغان لامپا یاقتیسنده آنك کوزی سه کی‌گه صوزلوب یاتقان ظریف‌غه توشدی. اوستینه یابلغان بیشمه‌تینك چابووندن چغوب طورا طورغان آنك جوان طازا قولندن، یاکاغنه میبق بورکوب کیله طورغان آنك طولی، ایرلگی کورنوب طورا طورغان یوزندن کوزینی آلا آلمادی. اول، ئلله قایچان قازان اوستندن قومغاننی آلغان بولسه‌ده، باصقان ییرنده قاتقان کبی قالدی. آنك کوکلینه شلت ایتوب مونه شول ظریف برله تگی مسئله‌نی بترو فکری کیلوب باصدی. آنك کوکلنده ئلله نیندی اویلر یوری باشلادی. کوکلی‌نك بر قریبی: «مونه حاضر ظریف اویانسه ایدی، مین آزراق یلمایوب آکار آکلاتور ایدم» دیب، آنك اویانووینی تلی باشلادی. ایکنچی بر قریبی: «یوق، یوق! خراب بولور حالم یوق! بتون آولغه خبر چغار، تیزره‌ك چغیم» دیه باشلادی. لکن سرور همان اورنندن قوزغالمادی؛ طنینی اچندن‌گنه آلوب، باصقان ییرندن اوته آلمادی. مونه آقتقغی طرف جیگگان کبی بولدی، اول آلغه تابا آتلادی. ایشکگه کیلوب یتدی. لکن ایشکنی آچقانده

طاغی بر مرتبه ظریف‌غه قاراودن کوزینی آلا آلمادی. یلی توشه‌کینه کروب یاتقاچ‌ده شول اوی آنڭ باشندن کیتمه‌دی. ایرته برله طوروب، طهارت آلوب نماز اوقوغانده‌ده شول اویدن قوتولا آلمادی. اول ایرته برله ظریف‌نی کورگانده، آنڭ برله کوزگه کوز اوچراشقانده، ئلله نیگه قزاردی. ظریف آنڭ کوڭلنده‌گی اویینی سیزه کبی بولغانغه، آنڭ برله سویله‌شه باشلاغاچ‌ده، آنڭ بتون یوزینه قزل قوماچ یابلدی. سرور همان اوزینی طیوب طورورغه‌قرار بیرسه‌ده، حاضر ظریف‌غه مناسبتی باشقاردی: شول کوننی اوك آنڭ ایرته‌گی چاپینه، آناسی کیتورگان آق کومه‌چنی بیك زور کیسه‌ك چغاردی. آشنی‌ده بوکون ته‌ملیره‌ك ایتدروب بیردی. سویله‌گانده‌ده بیك قچقرمی، باقرمی باشلادی. لکن کیچ کرگاچ، یاننده شول اشکه یاراماغان حیدرنی کورگاچ، آنڭ بتون اویی اوزگه‌ردی. آنڭ یوره‌گی قاینارغه طوتوندی. آنڭ بتون جانی، ته‌نی شول اویدن اوته آلمادی. ئلله نیچه یللر جییلوب یاتقان شول حس آنڭ باشقه اویلارینی، کشیدن قورقولرینی - همه‌سینی قابلادی، طومالادی. آنڭ بتون ته‌نی بر یولی شول اشنی تیزره‌ك بولدرور اوچون آشقغان کبی، هر اعضاسی آیرم آیرم‌ده شول فکرگه باتدی. آنڭ کوکره‌کلرینڭ اوولاسی، بیللرینڭ قصلاسی، ایرنلرینڭ اوبله‌سی کیلدی.

اول شونلرغه قارشی چدی آلمادی. آقرتن‌غنه طوروب، بولمه‌گه تابا چقدی. شول حسلرنڭ قوتی طاغی کوچه‌یدی. قایناغان صاماڤار اچنده‌گی کبی بو قوتی صاماڤارنی بیوتکان، سیکرتکان کبی، شول حسلرنڭ‌ده قایناوی آنی تگی اویگه تابا، تگی صوزلوب یاتقان ظریف‌لی اویگه تابا اته، تورته باشلادی. اول ایشکگه

کیلوب یتدی. ایشك طوتقاسینه طوتونو برله آنك کوز آلدینه اوزینك ملا خاتونی بولووینك درجه‌سی، آشقه یورواری، شول خبرنك آولغه چغوب، اسمی جایی کیتووی کیلوب باصدی. دشماننی کورگاچ بتون کوچینی جیوب آثار طاشلانا طورغان عسکر کبی، تگی حسلر، تگی سویه‌سی کیلولر، طاغی قوتلیره‌ك ایتدروب آنی بیل‌دی. شول ایکی حس آراسنده صوغش باشلاندی. اوّلگیسنی جیگوب بتکانده «ظریف قبول ایتمه‌سه؟» دیگان اوی آنك کوگلینه کیلوب توشدی. شونك آرتندن ئاله نی قدر قوة برله خورلانو حسی آنی قابلاب آلدی. اول اوزینی ظریف قووب چغارغان ایتدروب کورگان کبی بولدی. آنك یوره‌ك قایناوی شول صالقون اوی برله بر آز باصلدی. اول، صوغشدن چقغان کشی کبی آروب، اورنینه باروب یاتدی. بیك اوزاق اویلاغاننك صوگنده، چقماوی یاخشی بولدیمی، ناچار بولدیمینی اویلاب اوچینه چغا آلماغاننك صوگنده، اول یوقوغه کیتدی.

ایرته‌گیسون، کوندز: «بوکون نی‌بولسه بولسون، چغام!» دیب اوطورتوب قویسه‌ده، اول کوننی‌ده چغا آلمادی. کونلر اوتدی، آطنه‌لر اوتدی. سرور شول اوی برله‌ن ایزلسه‌ده، شول‌اویدن‌قوتولا آلماسه‌ده، قز استاذبیکه‌لکدن‌ده‌همان چغا آلمادی.

مونه بر توننی ساعت برلرده ظریف ایشکنی قاغوب:

— آبصطای، صیبیر بوزاولادی! — دیدی. سرور طوروب کینوب، ایچه‌گی ششمه‌سون اوچون صیبیرنی صاووب آلورغه چقدی. بوزاونی قاراغانده، صیبیرنی کرتکانده سرورنك کوگلندن تگی اوی چقماسه‌ده، اول‌شونی‌بولدرور اوچون برآدومده آطلامادی.

مونه صیبیرنی صاووب بتروب ظریف‌غه چغارورغه قوشدی.

اوزی بارماغی برله آوزینی آچوب، بوزاوغه اووز اچردی. ظریف کروب بوزاونی مونچاقلاغاچ، اول، اشنی بتروب چغار اوچون اورندقغه باصوب، اووزنی شورلکگه قویارغه بولدی. اول، چولمه‌کنی ره‌تله‌ب یابوب اولگورمه‌دی، آیاق آستنده‌غی اورندق طایوب کیتوب، اول بتون کوچی برله سه‌کیگه تابا یغلدی. شونی کورو برله ظریف، قوللرینی جه‌یوب، سه‌کیگه توشورمه‌س اوچون، آبصطاینی طوتدی. بتون ته‌نینک قوتی برله سرور ظریف‌نک قولینه یغلدی. ظریفنک بر قولی آنک کوکره‌گی طوغریسینه کیلدی، ایکنچی قولی آنک بیلینی چولغاب آلدی. سرور، نی بولغانینی اویلاب بتره آلمادی. ظریفنک قولی تیو برله آنک تگی، بایاغی حسلری آنی بتونله‌ی بیله‌ب آلدی. اول کوز آچوب کوز یومغانچی ظریفنک موینندن قوچاقلاب آلوب، ظریفنک طولی یوزلرندن اوبه‌رگه طوتوندی. اویلانماغان بو اشکه ظریف الگه‌ری ایسی کیتسه‌ده، اویلاب طورورغه وقت یوقغه، شول حسلر آنی‌ده بیله‌ب آلغانغه، اول‌ده جوابسز قالمادی.

کیه‌وگه چغوونک دورتنچی یلنده سرور برنچی مرتبه بیکه‌چ بولدی؛ برنچی مرتبه تگی کیه‌وگه چقغان ایبده‌ش قزلری سویلی طورغان قزقلر، راحتلرنی طاتودی. تگی اوی آنی حاضر یوده‌تمی باشلادی. اول آچلدی، حیدرگه‌ده یومشاغراق قیلونه باشلادی، خاتونلر برله‌ده په‌ریله‌شوب اورشوونی کیمتدی.

شول واقعه‌دن صونک سرور هر کوننی کیچ برله‌ن آش اوینه چغا، هر کوننی ظریفنک قاتی یاصتغینی بولشه باشلادی.

حیدر کیچ‌نک باشنده هر کوننی بره‌ر قالتراب، بیزگه‌ک طوتوب

آوروب آلغانغه، سرورنڭ اوزون اوزون یوغالووینی بیك اوزاقغه قدر سبزمه‌دی. لکن بر کونی، ئلله نرسه‌گه اویانوب کیتوب، سرورنی یاننده طابماغاچ شبهه‌له‌ندی. بر آزدن صوڭ سرور کرسه‌ده، اول:

— قایا ایدڭ؟ — دیب صورادی. سرور آچولانغان طاوش برله:

— قایا ایدم؟ طشده ایدم! — دیدی. اوزی کیلوب یاتقاچ، ئلله نرسه‌نی اویلاب بترگان کبی:

-- ئلله بونده سینڭ قالتراوڭنی صاقلاب طورورلر دیب بلدڭمی؟ - دیدی.

شول: «سینڭ قالتراوڭنی صاقلاب طورورلر دیب بلدڭمی؟» سوزی حیدرنڭ کوزینی آچدی. اول سرورنڭ شول سوزینڭ معنی‌سینی تمام آڭلاب، ظریف برله سرور آراسنده نی بولغانینی اوز کوزی برله کورگان کبی بولدی. شول اوی آنی بتونلەی بیل‌دی. اول اوزینڭ شول حالینڭ یه‌مسزلگی اویینه باتدی. اوزینڭ خاتونینڭ بونڭ یانندن چغوب کیتوب، خدمتچیسی برله یوقلاب کروینه ئلله نی قدر خورلاندی. سرورنی تیرگه‌مه‌کچی، اوروشماقچی، قیناماقچی بولدی. لکن اوزینڭ عیبلی‌لگی آنی طاغی اول اویدن قایتاردی. اول آیروب یبه‌رمه‌کچی بولدی. لکن طاغی برنی آلسه‌ده شولای بولاچق توگلمنی؟ بوکار ایچماسام ایده‌لەشدی! اول تون بویی کرفکینی کرفکگه تیدرمه‌ینچه شونی اویلاب اوتکه‌رسه‌ده، شول اوینڭ اوچینه چغا آلمادی.

ایرته‌گیسون سرورنڭ بونڭ آلدنده برده عیبلی توسلی قیلونماوی، حیدرنی « بلکه بر نرسه‌ده یوقدر، مین‌گنه شبهه‌له‌نه طورغانمن» دیدرسه‌ده، آشدن قایتقاچ‌ده سرورنڭ ظریف اویینه

چغوب بیك اوزاق طوروی آنی طاغی اشاندردی. اول نی اشلرگه بلمه‌ینچه، رادیقالنیراق(*) بر اش اشله‌ر اوچون وقت کوته‌رگه قرار بیردی. لکن بو قراری‌ده اوزینی اوزی آلداوغنه بولغانغه، وقت اوتکان صاین ظریف برله سرورنڭ مناسبتی نقابدن باشقه بر معنی چقمادی.

اوزاق اوتمه‌دی، سرور قورصاقغه‌ده قالدی. بو خبرنی بلو برله حیدر: «یوق ایندی، بوسی بولماس!» دیب بیك قزولانوب قاراسه‌ده، آرتینی، آلدینی اویلاغاچ، بونڭ برله‌ده کیلشورگه مجبور بولدی.

نکاح‌نڭ بیشنچی یلنده سرور استاذ بیکه‌دن، الله بیروب، بر اوغل‌ده طودی. شول اشکه ایسی کیتکان آنالرینه:

— نیك مینم بالام بولماسون، مینم ایرم یوقمنی؟! ـ دیب، جواب بیروب قوتولسه‌ده، آول خاتونلرینڭ سوزلرندن قوتولا آلمادی. بتون آول ظریف برله سرور غیبتینی صانارغه طوتوندی. حیدرگه بو سوزلر، بو خبرلر، نی قدر آور بولسه‌ده باش‌ایبوب، «قبول ایتدم» دیب طوردن باشقه یول یوقغه، اول ایشتمه‌گانگه، بلمه‌گانگه صالندی. یورت اشینی بوزماس اوچون حیدر حضرت ظریف‌نی بر یلغه‌غنه توگل، اوچ یلغه یاللارغه‌ده مجبور بولدی. اول‌غنه‌ده یتمه‌دی، سرور ظریف اوچون اوچنچی اوی‌ده صالدرتدی؛ یورت‌اشلری‌کوبه‌یدی دیب، ظریفغه‌ایبده‌ش‌ایتدروب بر مالای‌ده آلدرتدی. حاضر ظریف جمعه‌لرغه، عیدلرگه حیدر حضرتنڭ ایسکی چیتکندن، کالوشندن، جیله‌نندن بوری باشلادی.

صادق بایلرنڭ‌ده ظریفغه مناسبتی بارا طورا باشقاردی.

(*) توبدن اویلابراق، تیکشروبراك.

اوّلرەك ئومه فلان بولغانده ئومەچیلر آراسینەغنه آشقه چاقردیلر؛ بر آزدن زورراق مجلسلرده ایکنچی طابونغەده چاقرغالادیلر. بارا طورا، هرجمعه کوننی ایرته برله، سرور استاذبیکه برله حیدر حضرت آرتقه اوطروب، ظریف آلغه - آط باشینه اوطروب، صادق آبزیلرغه بارولری عادت حکمینه کردی.

ظریفنڭ قوّتی، کوچی برله محله خلقینڭده کیلشەی حالی بولمادی. محلهخلقینڭدهالگەری تیره کورشیسی گنه، ملالر مجلسینه ظریفنی کورشی ایتوب گنه چاقرسەده، آولده سرور استاذ بیکەنڭ رولی زورایغانصاین آنڭ آیاق باصقان ییری نغایدی. نکاحلرینڭ نزاعسز اوقولووی، طوینڭ ماتور اوتووی حیدر حضرتنڭقولنده بولغانغه، اول سرور استاذ بیکەنڭ اختیارنده بولغانغه، ظریفنڭ کوڭلینی قالدرورغه استاذ بیکه برده راضی بولماغانغه، موژیکلر، تلەر تلەمەس بولسەده، ظریفنی طویدن قالدرماسقه مجبور بولدیلر.

بارا طورا شول قورقنچلر بولماسەده، بتون محله خلقی، ملالرنڭ آرتینه اوطروب ظریفنڭ مجلسکه یوروینه اویرەنوب بتکانگه، اوزلرندن اوزلریده چاقرا باشلادیلر.

ظریفنڭ شول رولی آنیده تمام اوزگەرتدی. اول حاضر خدمتچیلکدن گنه توگل، موژیکلکدن چغا یازدی. درستی گنه، اول، ئلله نیندی مدرسەده اوقوب ملا بولا آلمی قالغان کشی کبی، یارتی موژیك، یارتی ملا بولوب کیتدی. شوندی کشیگه مسجدگه یورمەو طوغری کیلمەگانگه، اول، یورت قاراونی همان طاشلاماساده، اوچ دورت نمازغه کره باشلادی. جنازه فلان کبی اشلردن برده قالمی باشلادی.

شولای ایتوب، ظریف خدمتچیدن یارتی ملاغه کوچکانده،

سرور استاذ بیکه، اوزینك قز استاذ بیکه بولوب طور و مسئله‌سینی اوچلاب بارغانده، حیدر حضرت‌ده طابشسز قالمادی: سرور استاذ بیکه الگه‌ریگی بوشقه اوتکه‌رگان عمرلرینك قضاسینی قیلغان کبی، اول، هر یلنی برسی آرتلی برسی ماتور بالالر طودروب، حضرتکه مخدوم، مخدومه‌لرنی باغشلی بیردی. دورت - بیش یلدن صونك شول ماتور جانلی بالالر بزنك شول اتفاق مثلث‌نك طورمشینی بیزه‌کلی باشلادقلری کبی، اون - اون بیش یل اوتکاچ، شونلر-نك ایرلری، میراث طریقنچه آتالرینك محرابینی بیله‌رگه، قزلری آنالرینك استاذبیکه‌لك درجه‌سینی آلورغه حاضرله‌نه باشلادیلر.

ظریف، سرور، حیدر حضرتنك طورمش مسئله‌لری کوبه‌یدی، زور آیدی. شول مسئله‌لر، برگه اوتکه‌رگان، آرتده قالغان اوتکان عمرلر، آنلرنی ظاغی بر برسینه نغراق به یله‌دی. آنلرنك همه‌سی‌ده ایکیشه‌ر ایکیشه‌رگنه طورمشنی اویلیده آلماو درجه‌سینه کیلدی.

ایکی ایرلی استاذبیکه طازارغاندن طازاردی؛ موڅیکلکدن ملاسمانلقغه تابا زور آدوم آطلاغان ظریف وقارلانغاندن وقارلاندی؛ حیدر حضرت‌ده اوی اشلرندن‌ده جماعت مسئله‌لرندن‌ده طنچ بولغانغه، بر یاقدن محله اوستینه یاتوب کیتدی، ایکنچی یاقدن طریقتکه کروب، ذکر، تهلیل بر له طورمشینك طولماغان طرفلرینی طوتوردی. مخدوملر اوسوب مدرسه‌گه کیتدی؛ مخدومه‌لر اوسوب یتوب استاذبیکه‌لککه حاضرله‌نوب یتدی.

بر خاتونغه ایکی ایر، بر بالاغه ایکی آتا باغشلاغان طورمشقه -بر کیه‌وگه ایکی بابا، بر قداغه ایکی قدا باغشلارغه‌غنه قالدی.

باشقرد بختی

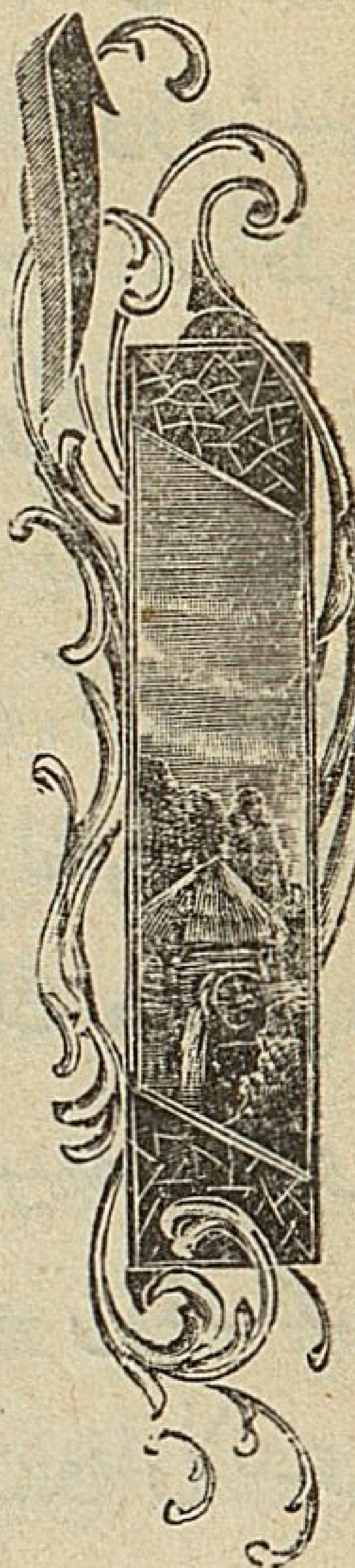

يندی ئلله قايچان، اونوتلوب‌ده بتدی، مين بر زور روس آولندن آق ايدلنكٔ بورمالانوب كيتكان باشنده‌غی بر آولغه بارورغه آط ازله‌رگه طوتوندم. قايسی آولغه بارو خبرم چغو برله بازارده‌غی باشقردلر مينی صروب آلوب: «مين‌ده مين!» ديب، غاوغالاشاده باشلاديلر. بردن مينم آياق آستی طازاردی؛ الگه‌ريگی آط تابا آلمام ديب قورقولر بتدی. مين صايلانورغه طوتوندم: قايسينكٔ آطينی ياراتمادم، قايسينكٔ آرباسينی. آخردن، بر باشقرد: «مينم آربام تيمرلی» ديگاچ، يوكه‌لر برله بەيله‌گان، جبلر برله نغايتقان باشقرد آرباسينه اوطروب سياحت ايتو اورال طاولرنده نی قدر مشقت بولاسينی حسابلاب، تيمر آربالی باشقردنی ياللادم.

يولم اوزونغه كوره، طاماقنی طويدرور اوچون بردن بر مسلمان خارچيۋنه‌سينه، درستينی ئه‌يتكانده، مسلمان دۋورينه كروب، آشارغه صورادم. آشخانه‌نكٔ خواجه‌سی مينم كبی، شول تيره‌ده بولمی طورغان كيمه‌دن كرگان يكتنی كورگاچ‌ده، البته، حاضر كيلوب يتوب، نرسه‌نكٔ ياخشيلغی حقنده سويله‌شه باشلادی:

— آط ايتی‌ده بار، لابشاده بار، اويره‌ده بار؛ كيره‌ك بولسه، پيلمه‌ن‌ده بار - ديدی. مين، قزانده‌غی كبی، ايكٔ شه‌بی ايندی

پیلمه‌ن دیب، پیلمه‌ن قوشماقچی بولدم. تگی آبزینگ: «نیچه؟» دیگان سوءالینه، اوزمنگ قارنم آچلغینی ایسه‌بکه آلوب:

-- یوز ــ دیدم. آبزی:

— نیچه کشی؟ ــ دیدی، مین:

— یالغزغنه ــ دیگاچ، اول آبدرابراق قارارغه طوتوندی. مین آنگ کوز قاراوونده: «قارا، نیندی‌گنه بولسه‌ده، یوز پیلمه‌ن آشاماقچی بولا» دیب طاڭغه قالونی کوروب:

— ئلله آز بولورمی؟ ــ دیدم. آبزی:

— یوق، بولماس. بز ایتنی قزغانمیمز، بزنگ پیلمه‌نلر هیبت بولا؛ سفر استارشیناده بزده پیلمه‌ن آشی. کوب بولماسون دیب ئه‌یته‌م. یاصاون یاصارمز ــ دیدی. مین:

— صوڭ، کشیلر کوبمی قوشالر؟ ــ دیب صوراغاچ:

— تورلیسی بولا: ایللینی‌ده ئه‌یته‌لر، یکرمی بیشنی‌ده، اون بیشنی‌ده ــ دیدی. مین پیلمه‌ننگ زورلغینی کچکنه‌لکینی بلمه‌گانگه:

— آلای بولسه سین، آبزی، اورطه‌چه کشیگه یته‌رلك ایتدروب اوزڭ حاضرله! ــ دیدم. آبزی چغرب کیتدی. یارتی ساعت اوتمه‌دی، اول مینی، باشینی اییوب‌گنه چاقروب، آق یاقغه آلوب چقدی. مین کرو برله آلدیمه قزل زور بر چولمه‌ك کینروب قویدی. مین:

— نی قدر؟ ــ دیگاچ،

— اون بیش ــ دیدی. مین، اول اون بیشی طویدرا طورغان پیلمه‌ننی کورور اوچون، چولمه‌كگه طغلدم. قاشغمدن بر نیچه مرتبه توشوب کیتکاننگ صوڭنده بر پیلمه‌ننی اوستره‌ب

چغاروب تاریلکه‌گه قویدم. شونده‌غنه مین، بابا «یوز» دیگاچ آبزینڭ ایسی کیتوویڭ معنی‌سینی آڭلادم. پیامه‌ن قزانده‌غی، اورنبورغده‌غی معنی‌ده پیامه‌ن توگل ایدی. اول-چینایاق آستی قدر ایتوب یاصالغان، میشه‌رلرنڭ که‌که‌شی، یا ایسه قزانلرنڭ کچکنه به‌لشی ایدی. بونڭ یوزینی توگل، اون بیشینی گنه آشاب بترورگه‌ده مینم شیکللی دورت-بیش یکت کیره‌ك ایدی. مین، تاریلکه‌ده جایراب یاتقان شول پیلمه‌ننڭ قای توشندن باشلارغه آبدراب طورغانده، نیندی قورال برله هجوم قیلورغه حیران بولوب طورغانده، تگی آبزی طاغی بر آش آیاق به‌ره‌نگی برله بر باشقرد دوستاغی شورپاده آلوب کردی.

شول آشلرنڭ کوبلکینه مین، شادلانودن بیته‌ر، قورقا باشلادم. اویلاب نیتوب، قاشقغه یاردمگه پچاق صوراب آلوب، پیلمه‌ننی دورت بیشکه کیسوب آشارغه حاضرله‌ندم. پیامه‌ن‌نڭ اچندن یارتی قاداق چاماسی طوراغان (طاپاماغان) ایتکه باشقه: یارتی صوغان، یارتی بال‌قاشق چاماسی بروچ‌ده چقدی. پیلمه‌ننڭ بارماقدن آزغنه نچکه قامر کامزولینی چیتکه اتوب آشارغه طوتوندم. آشیسی کیلگانگه کوره، بسم‌اللّه‌نی ئه‌یتورگه اونوتسام‌ده، شونڭ آرقاسنده آبزینڭ پیلمه‌نینی اوزم گنه توگل، تگی فضائل الشهورده‌گی سیمز شیطان برله بولشسام‌ده، اوچنچی پیلمه‌ندن اوته آلمادم.

آبزی مینم آز آشاویمه ایسی کیتوب، یاراتمادیمی ئلله دیب، طاغی ئلله نیلر کیترمه‌کچی بولسه‌ده، مین اوزم آلغان کچکنه قار بوز برله آوزنی یوارغه طوتونغاچ، اول قالغان اون ایکی یارم پیلمه‌ننی، آلتی کشیگه یته‌رلك به‌ره‌نگینی، کچکنه گنه بالا قویندرودن آرتوب قالورلق شورپانی آلوب چغوب کیتدی.

مین قاربوز آشاب بترورگه اولگوره آلمادم، مینم باشقردم کیلوب یتدی. مین، اوزمنڭ بارلی یوقلی ئەیبرلرمنی کوتەروب، قابقا توبینه چقدم. بر تەرتەسی اوزون، برسی قصقه ایتدروب، اشلیەسز قامت برله جیگلگان قابقسز آربا مینم ایسمنی کیتەردی. مین آربانڭ دورت کوبچەگینڭ دورت اولچەودەلکینی کوروب، باشقرد آبزیغه قاراب:

— نیك آلدادڭ، آرباڭ بیك ناچار ایچ؟ بوندن توشوب قالماس اوچون جبلی کشی کیرەك، تیمرلی دیگان بولاسڭ! (البته، مین تیمرلی آربا دیگاچ، اوزمزنڭ یاقنڭ بای موژیکلرنڭ طازا آربالری دیب بلگان ایدم.) قارت اوق کشیسڭ، آلدیسڭ! - دیدم. باشقرد آبزی صووق قان برلەگنه:

— آلدامیم! تیمرلی شول، کورمیسگمنی؟ - دیب، الگەری وقتده قابق قادالوب قویغان، حاضر کشی کییمینی یرتو خدمتینی اوتی طورغان کچکنه گنه قابق قاداغینه تورتوب کورسەتدی. مین آچولاناسینیده، کولەسینیده بلمی آرباغه منوب اوطوردم.

یولغه چقغاچ، آطیده شول آرباسی کبی بولدی. تیگز یولده ناچار بارا، طاومنگانده طوقتی - طوقتی اشدن چغارا، طاوتوشکانده بتون ئەیبرلرنی قییوب بتروب دولی طورغان چقدی. شونڭ اوچون، تگی زور پیلمەنلر بیك تیز سلکنوب بتدی. لکن اوزون صحرالرده لرت لرت صبیر آدومی برله بارو، بورولوب بورولوب توشه طورغان طاولردەتەگەرەب، متەکلەنوب کیتولر بیك تیز مینی طویدردی. مین نی اشلەرگه آبدراب کیلگانده آرتدن بیك یاخشی آطقه اوطورغان، طازا آربا جیگگان بر باشقرد یکتی کیلوب یتدی. اول مینم باشقرد برله سویلەشورگه طوتوندی. بیك تیز سوز میگا

کوچدی. مینم قایا بارووم صورالدی. مینم تـگی باشقرددن اون ایکی چاقرملی‌غنه آولغه بار ووم بلنـگاچ، تیمر آر بالی باشقردمنڭ آولی مین بارا طورغان آولدن یتمش چاقرم چیتده‌لگی بلنگاچ، باشقردلر آراسنده مینی صاتو آلو حقنده بازار کیتدی. مینم باشقرد یوز اوطوز چاقرمغه بر صوم یکرمی تینـگه کیلشکان بولغانغه، شونی بولو حقنده بایتاق طاوش قوبدی. آخردن، بونلر یکرمی تینده کیلشه آلماغاننی کوروب، مین اوزمدن یکرمی تینی قوشارغه بولوب، یاش باشقردغه صاتلدم.

آنڭ آطی یاخشی، آرباسی نق، اوزی آچق بولغانغه، یول یکل بولور کبی کورندی. درستی‌ده شولای چقدی. اوطروب کیتو برله بز سویله‌شورگه طوتوندق. مین ایڭ اوّل تـگی تیمر آر بالی باشقردنڭ برصوم یکرمی تینـگه ۱۳۰ چاقرمغه بارووینڭ، آندن اوز آولینه طاغی یتمش‌چاقروم بورولوب قایتورغه راضی بولووینڭ سببینی صورادم. یاش باشقرد:

— قوناق بولورمن دیگاندر. ئلی اش اولـگورمه‌گان- پچه‌ن یتمه‌گان — دیدی. مین، شول بر چای بر آش آشار اوچون ۷۰ چاقروم یولغه چقغان باشقردغه، البته، ایسم کیتمی قالمادی. سوز برله یول تیز اوتدی.

بز اورال طاوینڭ توبینه باروب یتـکانده قویاش باتارغه یاقنلاشدی. طاودن آغوب کیله طورغان صو یاننده بز قونارغه طوقتادق. شرلاب آغا طورغان چیشمه‌دن صالقون صونی آلوب، مینم یول چاینـکیمه صالوب، اوط یاغوب چای قایناتدق. باشقرد برله، بر استاکاندن‌غنه بولسه‌ده، بیك کیفله‌نوب، چایگه اوطوردق. اورال طـاوینڭ اوستکه آوارغـه تله‌ب، هوالانوب طورووی،

شرلاب صولرنڭ آغوی، اورالنڭ بویلرینڭ زور نارا‌طلر برله بیزه‌که‌نوب خوش ایسلرنی طاراتووی، البته، بزنڭ چاینی طاغی ته‌ملیل‌تدی. چای بتو برله قویاش‌ده باییدی. شونی‌غنه کوتوب طورغان کبی، توم توگه‌ره‌ك آی، کموش طاقتا کبی یالتراب، اورالنڭ تـگی باشندن کوته‌رله باشلادی. آی اوزی برله یاقتیلق‌غنه توگل، طنچلق‌ده طاراتقان کبی بتون اورالنی طندردی.

باشقرد آطینی ره‌تله‌گانده مین باش آستیمه بیشمه‌تمنی صالوب، شول آی یاقتیسنده اورال طاووینی، بابایلر، بابایلرنڭ بابالرینڭ اوز طاووینی قارارغه طوتوندم. آی‌یاقتیسنده آنڭ بویی‌طاغی‌اوزون کبی‌طویلدی. آنڭ بورمالانوب، بورولوب کیتـکان طارمافلرینڭ اوچی‌یراقده‌غی‌قارانغیلق برله برله‌شوب کیتوب، طاغی مهابتله‌ندی، طاغی زورآیدی. آنڭ اوستنده‌گی آغاچلر، نچکه گنه بـر قات قارانغیلق کیمی کییوب، طاغی جوانایدی. آنلرنڭ یافراقلری آی یاقتیسنده طاغی یاشل، طاغی ماتور کورندی.

شلطراب آغا طورغان صولر آقدی‌ده آقدی. آنلرنڭ شول طاووشلرینی ماتورآیتوب‌بیه‌رور اوچون کبی، ئلله قایا طار- طار‌قچقرورغه طوتوندی. آکار قارشی ئلله‌نیندی‌بیك‌زور طاوش‌برله:

— هوب، هوب! — دیب، کورشی کولده صو اوگزی قچقروب قویدی. (بوقچقروچی صو اوگزی بولماینچه کچکنه بر قورت بولسه‌ده طاوشی زورغه، بزنڭ خلق صو اوگزی دیب سویلی).

ئلله قایده صییر موکره‌دی. بزنڭ آط آیغرلانوب، کشنه‌ب بیه‌ردی. آکار قارشی اورال کشنه‌ب جواب بیرگاچ، اول طاغی غیرتله‌نوب کیتدی.

باشقردده مینم یانیمه کیلوب، آرقاسینه یاتوب، کوکنی، شول

ماتور اورالنی قارارغه طوتوندی. آثارده شول ماتور کوك، مهابت طاو، قزارکبی پخته اورمان، شول صولرنڭ شلطراولری، نچکه ایسلرینڭ بوروننی قتقلاولری، آخریسی تأثیرسز قالمادی. اول اوزون‌غنه ایتدروب صوزوب:

— اوف-ف-ف! ــ دیب قویدی. مین آنڭ شول «اوف» ینڭ معناسی باردر دیب اویلاب:

— ئه‌یده جرلاب یبه‌ر! جرلی بله‌مسڭ؟ ــ دیدم. اول:

— سین جرلا، سینده قزان کویلری کوبدر ــ دیدی.

صاندوغاچلر مینم اصل طاوشمنی ایشتوب، ته‌مندن یوره‌کلری یارلوب ئوله‌رلر دیب قورقوب، اورالنی صاندوغاچسز، شول ماتور اورال بویینی موسیقه‌سز قالدرماس اوچون، البته، جرلارغه راضی بولمادم. باشقرده جرلامادی.

بز آقرتن‌غنه سویله‌شورگه کرشدك. مین تگندن:

— سین اویله‌نگانمی؟ سزده طوی نیچك بولا؟ ــ دیب صورادم. شول سوٴال آنڭ آورتا طورغان ییرینه باروب به‌رلگان کبی بولدی. اول طاغی بیك زور صولاب:

— اویله‌نگان! ــ دیدی. مین:

— یه ئلی، سویله ئلی! سزده طوی نیچك بولا؟ ــ دیب، بیك یوده‌تکاچ، اول سویله‌رگه حاضرله‌ندی. اول:

— مین صالداتدن قایتدم... ــ دیب، حکایه‌سینی باشلادی. آنڭ حکایه‌سی عبرتسز بولماغانغه، مین حاضر دنیانڭ ایکنچی قریینده طورغانده شونی خاطرغه توشروب، یازارغه بولدم.

— ئه‌تییم بای بولغانغه، مین صالداتدن قایتور آلدندن

یاڭا ایتك آلدم؛ یاڭا شینیل، یاڭا کورتکا تکدردم. طوری آتقان اوچون آلغان ازناکنی بیك ماتورلاب کوکرەکگە قادادم. یول بویی بتون خلق میڭاغنه قاراب کیلدی. استانسەلردن اوتکانده سوت صاتوچی مارجالر میڭا کولوب قالدیلر. اوزمزنڭ باشقرد آوللری یانندەغی استانسەلرغه یتکاچ‌دە، مین بورکنی قڭغر کییوب، چغوب یوردم. باشقردلر مینی کورگاچ‌دە:

— بو نیندی توره ایکان؟! — دیب ئەیتوب قالدیلر. مین بلمەگانگه صالنوب، مییقنی بوروب، همان یوردم.

مونه اورنبورغغه کیلوب یتدم. آندن پار آط یاللاب، قڭغراو طاقدروب، ترانتاسنڭ آرتینەغنه بایار توسلی یاتوب، قایتوب کیتدم. یول بویلرندەغی باشقرد آوللرنده:

— بو نیندی توره ایکان؟! — دیب قاراب قالدیلر.

مونه مین آولغه قایتوب کردم. بتون آول مینی کورورگه کیلدی. هەسی مینم شینیلنڭ هیبتلکینه، ازناکنڭ یالتراب طوروینه، تویمەلرنڭ تورەلرنکی کبی قویاشقه قارشی یالت — یولت ایتووینه ایسلری کیتدی.

ئەتی مین یوقده ئولگان ایکان. ئەنی صبیر صویوب مینی قوناق ایتدی. بتون ایل ـ صو مینم حرمتیمه بەیرەم یاصادی. بز اویدن اویگه قمز اچوب، صارق ایتی آشاب یوردك. آندن صوڭ مین کورشی آوللرغەده باروب، قوناق بولوب کیلدم. آندەده اوزمنڭ کییممنڭ شەبلگی برله ایسلرینی کیتەردم.

مونه آطنه اوتدی، ایکی آطنه اوتدی، مین یورت اشلرینی قاراشدرغالی باشلادم. ئەتی ئولگانچوك آبی آیرولوب چقغان بولغانغه، ئەنیم باش بولغانغه، اشنی بیك چوالچق طابدم. ئەنینڭ

پچەنلری رەتلەب اویلمەگان، آشلقلری رەتلەب اورولماغان، صو-
غلماغان بولدم. مین آقرن آقرن‌غنه اشکه کروب کیتدم. اشکه
بارغانده شول شینیل‌لر، کورتکالر برله بارورغه اویات بولغانغه،
مین، برەم برەم، اول کییەملرنی طاشلادم. الگەری آنلرنی طاشلاب
ایسکی باشقرد کییمینی کییو اویات کبی طویلسەدە، بارا طورا
بتونلەی عادتلەندم. اول‌غنەدە بولمادی، اوزمنك شول شینیللرمنی
کورگان صایون، شونلرنی کیوده اوزمنك راحت طابوویمه ایسم
کیته باشلادی.

ئەنیم قارت بولغانغه، شول زور یورتنی کوزلەب کیلورگه
کشی کیرەك بولغانغه، مینی اویلەندرورگه اویلادیلر. مین اوزمده
چیت کورمەدم. ئلگەری کورشی آولدن، میشەردن آلورغه تلەدم.
میشەرلرنك قزلری زور، طولی، ماطور بولا. لکن ئەنیلر،
قرنداش قبیلە:

— صاصی میشەردن آلورغه یاریمی صوك! — دیب، بیك
قارشی کیلگاچ، آنلر یولینه توشدم. اوزمزدن سیکز چاقرملی بر
بای‌غنه باشقردنك قزینی کیلشدك. طوی بولدی.

بزنك باشقرد عادتی بوینچه قزنك آناسی آناسی برلەکورشودن
ئلك قز برله کورشورگه یارامی. آتا آنا برله کورشور اوچون
قزنك آناسینه تولکی اچلی کامزول، آتاسینه پوستاو جیلەن بیرورگه
کیرەك، همده قزنك قالمینی طوترورغه کیرەك. شونك اوچون،
یکت برله قز آراسنده، آتالرندن یاشروب کورشو کیته. شول
اشلرده جیگگیلرنك یاردمندن باشقه بولماغانغه، جیگگیلرگەده ئلله
نی قدر بولەك بیرله.

مونه مینمدە طوی‌اوتدی. مین، قزنی کورورگەدیب، آطقه

آطلانوب کیتدم. جیگـگینی کوروب، آگار زور جون یاولق بیردم.

قویاش باتار آلدندن، باشقرد عادتی بوینچه، آولنگ بتون قزلری برله مینم بیکه‌چمده اورمانغه کیتدی. مین شول اون، اون بیش قز آراسندن اوزمنگ بیکه‌چمنی طانوب آلورغه تییش. اگر اوز بیکه‌چگ دیب باشقه‌نی طوتساگ بیک زور اویات بولا؛ یکتنگ بولدقسزلغی بلنه. قای وقتده قامچی برله سبق‌ده اوقوتله.

کورمه‌گان، بلمه‌گان قزلر آراسندن نیچک طانوب آلورغه کیره‌ك؟ بونده‌ده، البته، جیگـگیلر یاردمندن باشقه بولمی.

قولده‌غی کانفیت، پره‌ننیکنی کوته‌روب، قویند‌ه‌غی، بیکه‌چمنگ باشینه یابارغه دیگان یفه‌ك یاولقنی صافلاب، مین قزلر آرتندن کیتدم. جیگـگی بیش آلتی تیشکلی ته‌نکه بهاسینه مینم بیکه‌چنگ کولمه‌گی صاری ایکانینی ئه‌یتدی. قزلر بتون طرفندن واقـغنه نارات اورمانی برله چورمالاغان بر آلاننگ چیتینه طوقتادیلر. مینی کورگاچ، بارسی‌ده یاولقلرینی قابلاشدیلر. اوزلری «قخ - قخ!» کولوشه باشلادیلر. مین شول قزلرنگ ایگ آرتنده اوطورغان صاری کولمه‌کلی قزغه یفه‌ك شه‌لنی یابدم. قولم برله آنی طوتیم دیب صوزلورغه اولـگورمه‌دم، اول، طوروب، چابارغه طوتوندی. مین آنگ آرتندن کیتدم. اول آزراق چابا آلمادی، مین آنی قووب یتوب، قامچی برله صوقدم. بیکه‌چم طوقتادی. اول قوللری برله کوزینی، یوزینی طومالادی. مین آنگ قوللرینی یوزندن آیروب آلوب، اوبدم. شوندن، قوچاقلاب آلوب باروب، آنی بر نارات توبینه اوطورتدم.

بایوب کیله طورغان قویاشنگ موگـغنه یاقتیسنده، مین بیکه‌چمنی قارارغه طوتوندم. آنگ قاب قارا صاچلری، قارا کوزلری، توگه‌ره‌ك

یوزلری میگا ماتورده کورندی؛ لکن آنڭ یوزنده‌گی، کوزنده‌گی بالالغی مینم ایسمنی کیته‌ردی. آنڭ اون اوچ یاشنده‌گنه‌لکینی بلگان بولسه‌م‌ده، مین آنی هر وقت زور، یتوب بتکان قزدیب اویلارغه‌اویره‌نگان ایدم. آنڭ یوزی‌گنه توگل، بتون اعضالرندن‌ده بالالقدن باشقه نرسه طابمادم. کوکره‌ك دیگان نرسه اوسه‌ده باشلاماغان ایدی؛ قول، آیاق طولورغه‌ده طوتونماغان ایدی. مین ئلله قایچاندن بیرلی اویلاب یورگان شول کونگه ایرشکاچ، آنی قوچارغه، سویه‌رگه، اوبه‌رگه طوتوندم. لکن اول شونلرنڭ برسینه‌ده قارشی میگا جواب بیرمه‌دی. آلای‌غنه‌ده توگل، اول همان میندن یوزینی یاشرووینی بترمه‌دی. مین اوزمنڭ ایبده‌ش یکتلرمدن اوّلگی کورشونڭ نیچك بولغانینی ایشتکه‌له‌گانگه، بیك کوبسی اوزلرینڭ بیکه‌چینڭ قارانغی توشوب، تون بولوب یتکاچ آیرلاسی کیلمه‌ینچه یغلاغانینی‌ده بلگانگه، مینم بیکه‌چمنڭ شولای صووق قیلنووینه آزراق عجبکه قالدم. لکن آندن ئلله نینڈی معنی‌لر چغاروب طورورغه اولگوره آلمادم، بزگه آیرلورغه وقت یتدی. مین طاغی قصوب قوچاقلاب اوبدم. اول بو یولی‌ده میگا قارشی جواب بیرمه‌دی. مین آیغریمه آطلانوب، قامچی برله صوغوب، کوز آچوب کوز یومغانچه اویگه قایتوب یتدم.

ایرته‌گیسون طاغی وقت یتو برله کیتدم. بویولی آنڭ برله سویله‌شورگه، سرله‌شورگه بولوب کیتدم. جیگگی مینی قارشی آلوب، بیکه‌چمنڭ یاتقان کله‌تینه کرتدی. اول‌طاغی مینم سویولریمه قارشی برتورلی‌ده جواب بیرمی باشلادی. مین براز شبهه‌له‌ندم. مین آنڭ برله سویله‌شورگه طوتوندم. سوزندن‌ده برده آرتق معنی طابا آلمادم. اول بتون قوللری، آیاقلری برله بوته‌رله‌نوب یاتقانغه،

میکا ایرکنل‌ب قوچارغه، اوبه‌رگه‌ده ایرك بولمادی. مین شوکار بر آز آچولانوب:

— سین نیك بولای قیلناسك؟!— دیدم. اول میکا قاراماینچه:

— سین مارجالر برله ئلله نیندی اویات اشلرگه صالداتدن اویره‌نوب قایتقان!— دیدی‌ده طاغی بر سوز ده‌شمه‌دی. مینم کوکلم شبهه‌له‌نوب کیتدی. شولای ایتوب، بره‌ر آطنه معنی‌سز وقت اوتدی. مین آندن بر کولچ یوز، سویو اثری کورمه‌دم.

بر ایبده‌شیمه سرنی سویله‌دم. اول میکا:

— آنك طبر چنوویته، طرماشووینه قاراماینچه آنی اوز خاتونك یاصا!- دیب، کیکاش بیردی. شول کیکاش بوینچه معامله قیلسام‌ده. مینم بیکه‌چ الگه‌ریگیدن بوزولدی. اول الگه‌ری برده مینم برله سویله‌شمه‌دی. آخردن، مین آلغان بولمدن باراسمنی کورگاچ گنه، اول:

— زنهار بول، شول صالداتدن اویره‌نوب قایتقان اویات اشکنی قیلمه!— دیب، یالنورغه، یالوارورغه، یغلارغه طوتوندی.

بیکه‌چلی کیه‌وبولونك بتون کیفی کیتدی. مین راحتل‌نوب بر تون اوزدرا آلمادم. قای وقت آچووم کیلوب، آنك یغلاوینه قلانینه قاراماسام‌ده، آنك کوز یاشی مینم شول ماتور کونلرمنی زهرله‌دی. مین بیك امیدسزله‌نوب ئه‌نی‌گه‌ده سویله‌دم. اول ئلله کملردن اوشکورتوب کیتورتسه‌ده فائده چقمادی.

کون اوتدی، آطنه اوتدی، آی اوتدی؛ مین هر کوننی کیچ بولو برله آیغریمه آطلانوب کیتوب، باروب قونوب، طاك آتو برله قایتوب کیتوب یورسه‌م‌ده، کوکلم قناعتل‌نمه‌دی. مین یاکادن اویل‌نورگه‌قلانگه، بونی آیرورغه، دیب اویلی باشلادم. ئه‌نی:

«صبر ایت، صبر ایت!» دیسه‌ده، کوڭلمدن اویله‌نورگ
قرار بیردم.

بر تونني بیکه‌چم بیك آچونی کیتورگاچ:

— سین‌نی اشلیسك؟ شولای یاری‌منی؟ مین خاتون کیره‌ک
اویله‌نگان! — دیب، تگندن اوزمنڭ راضی توگللکمنی بلدرد
شوڭارغنه آنڭ ایسی کیتمه‌گاننی بلگاچ:

— آلای بولسه، مین ایکنچیگه اویله‌نه‌م! — دیدم.

شول سوز آنی بتونله‌ی اوزگه‌رتدی. اول یغلارغه، یغلا
یغلاب: یالنورغه طوتوندی. آنڭ برله‌گنه‌ده قالمادی، مینی
اوبه‌رگه، قوچارغه، سویه‌رگه طوتوندی. مین آبدراب قالدم. آنڭ
تلی آچلوب:

— مین سینی بیك سویه‌م! شول صالداتدن اویره‌نوب قایتقا
اشڭ بولماسه ایدی، طاغی سویه‌ر ایدم! — دیدی. مین، قزغانوده‌نمی
طاغی یاڭادن اویله‌نو اویینی قویدم. ایرلی خاتونلی بولوب
راحتله‌نوب طورا آلماسام‌ده، بارا طورا ئلله ره‌تله‌نور دیب، قالمنی‌د
طوتوردم. آتاسی آناسی برله‌ده کورشدم. لکن بیکه‌چم همان
اوزگه‌رمه‌دی. مین آنی اویگه توشوردم. ئه‌نی اوزینی یاراتدی
صبیر، بیه‌نی صاوارغه ئلله قایچان اویره‌نگان، قمزنی‌ده یاصارغه
اویره‌نگان؛ آش، ایکمه‌ك پشره‌ده بله؛ لکن شول اوزی همان
بالالغندن چقمی!

مین بتون یاشلکمنی خراب ایتمیم دیب، بورجان حضرتکه
اوشکورتورگه آلوب باردم. بیك هیبت بر آط بیردم. لکن بیکه‌چم
اوزگه‌رمه‌دی. شوندن صوڭ، صالداتده وقتده برگه خدمت ایتکان
بر فیلدشر — طانش اورصم بار ایدی، ترویسکینڭ تگی یاغنده

طورا. آط جیگوب شونده باروب، دورت یوز چافرمدن آنی ازله‌ب طابوب، سرنی سویله‌دم. اول آپتیک‌دن آلورغه ئلله نرسه یازوب بیردی. اوچ یوز چاقرم بولسه‌ده، اورنبورغه باروب، شول‌دارونی آلوب قایتدم. آندن‌ده فائده بولمادی.

مونه حاضر ایندی اویله‌نگانیمه دورت یل بولدی، بیکه‌چم همان شول‌مینم ایرلکمنی ـ صالداتدن اویره‌نوب قایتقان، کیره کمه‌گان بر اش دیب اشانودن کوچه آلمادی. ایندی نی اشله‌رگه بلمه‌ینچه طورام: اویله‌نسه‌م آنی‌قزغانام، اویله‌نمه‌سه‌م طاغی وای! ـ دیدی‌ده طوقتادی. اوزی طاغی اوزون‌غنه ایتوب صولاب قویدی.

توگه‌ره‌ك آی بولوط آستینه کروب کیتدی. سویله‌وچینك یوزی کبی، کوك یوزی‌ده قارانغیلاندی. طاو طاغی زورراق کبی کورندی؛ آغاچلر طاغی جوانراق کبی سیزلدی. قارانغیلق، یومشاق قوللری برله، بتون اورال بویینی قابلاب آلدی. باشقردنك آور صولاوی برله طارطار طاوشندن باشقه بر نرسه‌ده شول موکلی طنچلقنی بوزمادی.

مونه طاغی باشقرد ئه‌یله‌نوب یاتـٍب، آور صولارغه‌طوتوندی. آطده، ایبده‌شینك قایغیسینی سیزگان کبی، موك ایتدروب کشنه‌ب قویدی؛ اورمان آندن‌ده موك ایتدروب جواب بیردی. آی بولوط آستندن چغوب، بتون طاولرنی، آغاچلرنی، صوزلوب یاتقان ایبده‌ش باشقردمنی آب آق نوری برله قویوندردی. بزنك کوزلر برله‌شدی. اول میندن کیگاش کوتـکان، مصلحت کوتکان کبی، کوزینی طوتروب قارادی. مین، نی ئه‌یتورگه بلمی آبدراب قالوب، بورولوب یاتدم.

ایرته‌گیسون بز باشقردنڭ اویینه باروب یتدك. باشقرد مینی بیك صیلادی. مین قمز، ایت آشاو نیده اونوتماسامن، تگی حکایه‌نڭ قهرمانی کیلوننی‌ده کوزمدن قاچرمادم. کچکنه‌گنه، ۱۳ـ۱٤ یاشلر چاماسنده، قارا چاچلی، قارا کوزلی، زور کالوش کیگان بر بالا صاماوار کرتکاچ‌ده، مین «شولمی؟» دیگان کبی ایتدروب، سؤاللی کوزم برله باشقردغه قارادم. باشقرد مینی آڭلادی. اول، باشینی چایقاب:

— اییو! ــ دیب جواب بیردی.

شول بالانڭ نچکه قوللرینی، یتلـکمه‌گان ته‌نلرینی، ئلله نیندی قارت بالا توسی چقغان یوزینی کورگاچ‌ده، شول‌طورمشنڭ تراگیدییه‌سینڭ سببلرینی تمام آڭلادم.

مین کیتدم، باشقرد همان ئلی شول بالا خاتون برله قالدی. شول بالا، آنڭ صالداتدن اویره‌نوب قایتقان گناهلرینی آڭلی باشلادیمی، یوقمی؟ ئلله اول اوزی شول بالانی خاتون دیب‌طوتودن طویوب بتوب، اوزی کبی طازا، نق خاتون آلدیمی؟ بلمیم.

بو حکایه‌نڭ باشقرد طویینی یازغانده خطالرم بولسه، بلگان کشیلردن شول خطالرمنی کورسه‌تولرینی اوتنه‌م. خطالر، اهمیتلی بولسه، ایکنچی نشرنده توزه‌تورگه وعده بیره‌م.

ع. ا.

کوتولگان بیکەچ

ولی مخدومنینگ کچکنه مالای وقتنده، ئەتیسی قوناقدن قایتوب:

— اوغلم سینگ بختکه عبدالرحمن حضرتنیگ آورو قزینیگ قلاغینی تشلەدم. بختلی ایکانسنگ، ترلدی! ــ دیگان سوزینه اول ئلله نی قدر خورلاندی. آیاغینی تیبوب تیبوب:

— مین اویلەنمیم! مین شاکرد بولام! مین زور ملا بولام! ــ دیب، قچقروب قچقروب یغلادی. طوتالرینیگ مسقل ایتوب:

— عبدالرحمن ملا کیەوی! ــ دیگان سوزینەده خورلانا خورلانا آنلر برله طالاشدی، صوغشدی؛ بیتلرینی طرمادی، چاچلرینی یولقدی. قوناقغه کیلگان ملانیگ بوندن، زور مالایدەبونی:

— کیەو، میاو! ــ دیب، مسقل ایتووینه چدی آلماینچه، آنیگ یاکا کلەپوشینی بلچراقغه ارغتدی؛ آنیگ بیتینه طوفراقدە سیبدی. صو قویونوب قایتقاندەاورشوب کیتکان کورشی مالایلری برلەده شونیگ حقنده ئلله نیچه صوغشدی. اوزلرینه کیلگان قوناق خاتونلرینیگ:

— مونەسیگا لؤلؤنی آلوب بیرەلر ایندی! ــ دیگان سوزندن خورلانوب، چای یاننددن طوروب ده کیتدی. ئەنیسی برله آشقه بارغان بیرندەشونی سویلی باشلاغاچ، اول آقروب یغلاب چغوبده کیتدی. لکن هیچ برسی آنی «لؤلؤ کیەوی» دیب اورتەودن

طوقتامادی؛ هیچ بر اورام مالایی «کیه‌و میباو» دیب، مسقل ایتودن آینوتمادی. اول قای کونلرنی کون بویی ئلله نیچه یبرده آنڭ ته‌ملی اوینینی شول «کیه‌و» دیگان سوز برله بوزغانغه، آنڭ شول ماتور کیفینی شول سوز ـ اویات سوز برله‌یبه‌رگانگه، تونلرینی اوزی بلگان دعالرنی اوقوب، شول قزنڭ ئولووینی تله‌دی. شول عبدالرحمن ملانڭ بتووینی، اسمینڭ اونوتلووینی، شول مالایلر، خاتونلر، زور کشیلرنڭ اورته‌ولری بتووینی الله‌دن صورادی. کوز یه‌شلری برله شول تله‌ونڭ حقلغینی نغایتدی.

لکن دعا قبول بولمادی. سویله‌وچیلر همان سویله‌دی، اورته‌وچیلر همان اورته‌دی. ولی مخدوم شول اویات ـ «کیه‌و» دیگان سوزدن عذاب چیکگاندن چیکدی. آنڭ بختسزلکینه قارشی طاغی یتمه‌سه مونه، عبدالرحمن حضرتده کیلدی. ئلله نی قدر ملالر آراسنده، چای اچکانده، ولی مخدوم قاینار قیماقنی کوته‌روب چغارغانده، ولی مخدومگه قاراب:

— ملا نعمة‌الله، مینم قزنی شول اوغلگه قلاغینی تشله‌دکمی؟ شه‌ب یکت ایکان. کیل ئلی، مخدوم، ته‌نکه بیریم ئلی! ـ دیدی. اول، شول سوز برله ولی مخدومنڭ یابلوب کیله طورغان یاراسینی طاغی اویاتدی. ولی مخدوم ته‌نکه‌نی آلو قایده ـ تاریلکه‌نی قویار قویماس، قب قزل ـ آحاق کبی بولوب، چابوب چقدی. بر کمگه‌ده کورنمه‌ینچه، پچه‌نلکگه منوب یاتوب، پچه‌نلکنڭ توبه یارقلرندن کره طورغان قویاش نورینی قاراب قاراب، اوزینڭ شول بختسزلکینی اویلارغه طوتوندی. اوزینی شول قدر مسقل ایتدروچی ئه‌تیسینه ئوچ ایته‌ر اوچون، اوزینی شول قدر اورته‌وچی آپالرینه کوز یاشی آغزدرور اوچون، اول ئوله‌رگه اویلادی. اول اوزینی

ئولگان ایتدروب کوره باشلادی. مونه ئەتیسینڭ، ئەنیسینڭ، آپالرینڭ یغلاوینی کورگان کبی بولدی. اول آنلرنڭ شول جنایتلری اوچون جزأ کورولرینه شادلانوب کولوب‌ده کیتدی. الله‌دن، طاغی ئولووینی، بوکونوك، حاضروك ئولوووینی تلەرگه طوتوندی. الله طاغی دعاسینی قبول ایتمەدی. اورتەوچیلر همان طوقتامادی.

ولی مخدوم اوسدی. اول حاضر صرف اوقورغەده طوتوندی. لکن آنڭ برله برگه، آندن قالماینچه، بونڭ کیەولگی، بونی شول سوز برله اورتەوده اوسدی. آنی ایندی اویده، اورامدەغنه توگل، مدرسەده شول سوز برله قزارتا باشلادیلر. مالایلرغنه توگل، زور شاگردلرده:

— لؤلؤ کیەوی! — دیب، اورتی باشلادیلر. اول، عبد الرحمن حضرتکه، لؤلؤگه، اوزینڭ شول یازمشینه قرق مرتبه لعنتلر اوقودی، قرق مرتبه ئەتیلرندن ئوچ آلورغه وعدەلر قیلدی. لکن کون اوتدی، کون اوتکان صایون ولی مخدوم اوسدی؛ اول اوسکان صایون تگی اوی آنی طاشلامادی.

مونه درس شرح ملاغەده یتدی. اول، شول کولولرگه، اورتەولرگه بیگوك اهمیت بیرمی باشلادی. اول حاضر الگەریگی کبی، «کیەو میاو» دیگان طاوشدن قورقنوب قاچمی باشلادی.

مونه بر کوننی آنی مخدوم ایتوب، کیەو برله قزیانینه ایرتەگی چایگه چاقردیلر. شول چاقرو آثار طاغی اوزینڭ تگی لؤلؤ واقعەسینی ایسینه توشروب، کیفینی یبەرسەده، اول آشقه کیتدی. آنی، آنڭ برله طاغی بر نیچه بای مالایینی زور، هیبت، کیەو اویینه کرتدیلر. ایسلی مای ایسی برله طولغان، کوبرەك تەرەزەلری قابلانوب یارتی قارانغی یاصالغان بولمەلر، ئلله نیندی

سر صاقلار اوچون یاصالغان کبی طورا طورغان قالون پردەلر، آقرتن‌غنه قاچوب یورگانده آیاق طاوشینی ایشتدرمەس اوچون، بتون طاوش طننی اوزینه‌گنه سگدرورگه کبی جایلگان پالاصلر، ئلله‌نیندی‌اوزینه‌بر تورلی‌تأثیر ایتدی؛ ولی مخدومنڭ سگگرلرینی کییرمی، آنی ئلله نیندی قورقو برله شادلانو آرامنده بر حسنڭ باصقچینه باصدردی. پخته کیینگان اوز محله‌لرینڭ بای اوغلی‌کیه‌ونی کورو آنی قاوشاندی. زیفاغنه بویلی، نچکه‌گنه بیللی، کوله‌مچه‌ن یوزلی بیکه‌چنی کورو آنی قزارتدی. اول قپ قزل بولوب، اورنینه اوطروب، یاصاغان چاینی اچه‌رگه طوتوندی. ئلله نی قدر کانفیتلر، چه‌کچه‌کلر، باشقه آشلر برله طولغان اوسته‌لده آنڭ دقتینی‌جلب ایته‌آلمادی. اول باشینی کوته‌رمه‌ینچه، آلدنده‌غی چیکله‌وکنی آشارغه، یاصاغان چاینی چومرورگه طوتوندی. کیه‌و:

— مخدوم، آشا! ــ دیسه‌ده، اول کیفینی بوزا آلمادی.

تگی مالایلرده کوب سویلی آلماغانغه، بارسی‌ده ئلله نیندی زور بر اویات اش اشله‌گان کبی، ئلله نیندی بر حس آستنده ایزلدیلر، بتون مجلسنڭ تەمی بولمادی. کیه‌و، شول کیفسزلکنی طاراتور اوچون کبی:

— مونه سزگه ماشینا اویناتیم‌ئلی ـ دیب، طوروب کیتوب، اوزاق‌غنه بوروب، اویناتا باشلادی.

ولی، ماشینانی‌قارار اوچون، باشینی کوته‌ردی. آنڭ کوزی، ماشینادن ئلك، چای یاصاب ماتاشا طورغان بیکه‌چکه توشدی. اول آنڭ اوزون کرفکلرینڭ کوزینی نورلاندروب طورووینی، بیتینڭ اورتاسینڭ آزغنه اچکه تابا اوسلوب کرووینی، قالفاق آستنده چم قارا چاچینڭ قارا اورمانده‌غی جانسز کول کبی

طومراب طور وو ینی قارارغه طوتوندی. آنڭ قلاغی موزیکا طاوشینی ایشتسه‌ده، کوزی شول بیکه‌چدن آلنمادی. اول بیکه‌چ آ کَار بیك ماتور، بیك زیفا، بیك پخته طویلدی؛ اول اوجماحده‌غی خوارقزی کبی، آندن‌ده ماتورکبی کورندی. آنڭ کوڭلینه کلت ایتوب، لوٴلوٴ توشدی. برنچی مرتبه، اول، شول فکر کیلگاننی اویالمادی، قزارمادی.

آنڭ اویی لوٴ اوٴگه کوچدی. اول‌ده شول بیکه‌چ کبی ماتور، شول بیکه‌چ کبی پخته، شول بیکه‌چ کبی نازك بولوب، کوز آلدینه کیلوب باصدی. ولی مخدوم:

— اول مینکی، اول شول قدر ماتور لوٴ لوٴ مینکی! اول بر وقت مونه شول قزکبی مینم بیکه‌چم بولاچق! — دیدی. شول اوی بو یولی آ کَار اویات طویلو قایده ـ حتی کیفلی کبی‌ده بولدی. شول اوی آنی کون بویی طاشلامادی. کیچ برله اول، لوٴلوٴنی توشنده‌ده کوردی. اول ئلله نیندی نچکه گنه پرده برله قابلانغان کبی طومان آستنده توسلی طویلسه‌ده، آنڭ اوزون کرفکلرندن نور چاچلگانی کورنگان کبی بولدی. اول شول توشکه شادلانوب اویاندی، شول طوماناپراق لوٴلوٴنڭ صنی آنڭ کوز آلدندن کیتمه‌دی. عبدالرحمن حضرت‌ده آ کَار یاقنراق کبی کورنه باشلادی.

اول، شول لوٴلوٴنی اویلاب، شول لوٴلوٴنی بیکه‌چی ایتدروب اویلارغه طوتوندی. آندن صوڭ، آنی خاتونی ایتدروب، آندن صوڭ، لوٴلوٴنی استاذبیکه‌سی ایتدروب ده اویلادی. آنڭ کوڭلنه، ئلله‌نیندی، لوٴلوٴنی کوره‌سی کیلو اویی طودی. اول، شول، آنی کورو اویی برله آوردی. آخردن، اویلاب اویلاب، لوٴلوٴنڭ بوندن دورت یوز چاقرمده‌غی بر شهرنڭ حضرتینڭ قزی ایکانلکینی خاطرله‌ب، آنده باروب بولماولری

فلانلری، ـ همه‌سی کوز آلدینه کیلوب باصوب، آنی بر آز طندردی.

اول، لوٴلوٴگه خواجه بولور اوچون، شول اوجماح خوارندن‌ده ماتور لوٴلوٴگه کیه‌و بولوب کرور اوچون، طرشوب اوقوب ملا بولورغه کیره‌ك ایکانینه توشنوب، اوقورغه طوتوندی. لوٴلوٴگه کیه‌و بولور اوچون طرشورغه باشلادی.

لوٴلوٴ اویی آنی طاشلاماساده، اول مدرسه‌نی تمام ایتدی.

شول سعادتلی کون یته دیگانده، شول، کرفکلرندن نور چاچا طورغان طومانلی لوٴلوٴنی قوچارغه، اوبه‌رگه، سویه‌رگه ساعتلر یته دیگانده، ئه‌تیسی قرآن حفظ قیلورغه قوشدی. اول، لوٴلوٴ اوچون قرآن حفظ قیلورغه‌ده طوتوندی. طرشدی، طرماشدی، قرآننی یادقه آلوب بتردی.

شونلرنك همه‌سنی‌ده لوٴلوٴ اوچون اشله‌گانـگه، بتکاچ‌ده ئلله نی قدر کیفله‌ندی. توشنده اوٴلوٴنی طاغی ماتورراق کوروب، طاغی تـگی ماتور کوننی کوته‌رگه طوتوندی. لکن اش طاغی کیچکدی: ئه‌تیسی تفسیر، حدیث اوقور اوچون عربستانغه‌یبه‌رورگه بولدی. لوٴلوٴنك سعادتی اوچون، لوٴلوٴ ایری قرآن حافظغه باشقه ـ تفسیر، حدیث‌ده اوقوغان بولووی اوچون، اول عربستانغه‌ده کیته‌رگه راضی بولدی.

آدیساده چوم قارا چاچی بیلینه یتکان بر یه‌ۋری قزینی کورگاچ‌ده، اول، لوٴلوٴنك صاچینی کورگان کبی بولدی. شول کوننی تونـگی توشنده، اول، تـگی طومانلی لوٴلوٴنی تـگی یه‌ۋری قزیننقندن‌ده زور، قویی، ماتور چاچلی ایتدروب کوردی.

پاراخودده بارغانده بتون پاراخودنی، اوزینك زیفا بویی برله ایسینی کیته‌ره طورغان گروزین قزینی کورگاچ‌ده، اول اوٴلوٴنی

ایسینه توشوردی. آکار لوءلوء شول گروزین قزندن‌ده زیفا، آننگ صنی‌ده شول گروزین قزندن ماتور کبی طویلدی. توشنده کورگانده، درستی‌ده، اول، تگی طومانلی لوءلوءنی نورلی کرفك، اوزون قاراچاچکه باشقه - گروزین قزندن‌ده زیفا، ماتور ایتدروب طابدی.

اول، استانبول‌ده یورگانده، کوزندن کوکلی کورنوب طورا طورغان، کوزی برله بتون دنیانی سویه طورغان کبی قاری طورغان تورك قزینی کوردی. آننگ خاطرینه لوءلوء کیلوب توشدی. آننگ کوزی، تگی اوزون، نور چاچا طورغان کرفك برله، شول تورك قزینگ معنی‌لی، سویملی کوزندن‌ده سویملیره‌ك کبی طویلدی، آندن‌ده معنی‌لیراق کبی کورندی. طاغی کورگان توشنده، اول، تگی لوءلوءنی ماتور کرفك آستندن بر قاراوی برله پادشاه‌لرنی قل ایته طورغان کوزلی ایتدروب کوردی.

قاهره‌ده اورامده یورگانده، اول، قبط قزلرینگ یوری‌یاصاب قویغان کبی یوغاریغه تابا قاراب طورا طورغان کوکره‌کلرینی کوروویده آکار لوءلوءنی اویلاتدی. آکار لوءلوءنگ کوکره‌گیده، شول قبط قزینگ بتون دنیانگ ایرلرینی آلدار اوچون طبیعت‌نگ یوری بیرگان ایمچه‌کلرندن‌ده شه‌ب کبی کورندی. اول، طاغی کورگان توشنده، درستی‌ده، آنی شول یوغاری تابا قاراب طورغان کوکره‌ك برله زینتله‌نگان ایتوب طابدی.

اول فرانسوز تیاترنده کورشیسینه اوطورغان بر فرانسوز قزینگ، بتون تیره یانده‌غیلرنی حیرتکه قالدرا طورغان، یوزینگ ماتورلغینه عجبکه قالغانده‌ده لوءلوءنی اویلادی. آننگ لوءلوءینگ یوزی - شول فرانسوز قزینگ یوزندن ماتور، آننگ لوءلوءینگ یوزی بتون دنیاغه قایغوسینی اونوتدرور قدر گوزل کبی طویلدی.

توشنده کورگانده، درستی ده، لوٴلوٴنڭ یوزی ماتورلغی برله بتون دنیانی کولدرورلك ایکانینه اشاندردی.

اول، مکه برله مدینه آراسنده، کروان برله بارغان چاقده برمنزلده، عرب قزینڭ انجودن آق تشلرینی کوروب، خیرانغه قالدی. طاغی لوٴلوٴنی ایسینه توشوردی. اول، لوٴلوٴنڭ ده تشلری ـ شول، ماتورلغی برله بتون یه‌مسز صحرانی ماتورلاندرا طورغان، ماتورلغی برله شول جانسز قوم دیگگزینه جان بیره طورغان عرب قزینڭ تشندن ده ماتور کبی ایتدروب اویلادی. تویه اوستنده کورگان توش شول فکرنڭ درستلکینی بلگرتدی...

قرآن حدیث درسی تمام بولدی. ولی مخدومگه قایتورغه رخصت کیلدی. اول، اوزینڭ لوٴلوٴسی نڭ سعادتی اوچون، شول عربستانده غی مشقتلرنی ده اونوتدی. اول، شول سعادتکه تیز رەك، تیز رەك دیگان کبی، روسیه‌غه ناباا یونه‌لدی. یول بویی لوٴلوٴ فکری آنی طاشلامادی. بیك آز تون اول، لوٴلوٴنی توشنده کورمه‌ینچه قالدی.

اویگه قایتوب یتدی. لوٴلوٴ اوچون، آنڭ سعادتی اوچون، باشینه قرآن، تفسیر، حدیث، ئلله نی قدر فقه، اصول مسئله‌لری طوتروب، ئه‌تیسی یانینه امام‌لقغه طامغاده آلدی. شول لوٴلوٴ اوچون، یاشی یکرمی یدیده بولسه‌ده، عفتینی‌ده صاقلاغانغه، یاوچی کیتو برله طوینی کوته باشلادی.

کون اوتدی، سعادتلی مینوتلر یاقنلاشدی ـ قز وعده‌له‌شلدی. طویغه کیتلدی. بونده نکاح ده اوقولدی، ولی مخدومنی آلورغه آطلرده کیلدی. دورت یوز چاقرملی آط سفری‌ده لوٴلوٴ دردی برله طویولماینچه اوتدی. سعادتلی مینوت یاقنلاشدی ـ شهر کورندی...

ولینڭ کوزی آلدینه: اوزون چاچلی، زیفا بویلی، ماتـور یوزلی، انجو تشلی، زور کوله‌ر کوزلی، نورلی کرفکلی لوءلوء کیلوب باصدی. اول آنی کوته، آنی، شول، اوزینڭ شول قدر مشقتله‌نوب اوقووی اوچون، شول قدر زور فدائی‌لق قیلوب عفتینی صاقلاوی اوچون، شول ماتورچاچی برله چولغاب آلورغه، شول ماتور کوز برله کولوب قارارغه، شول ماتور ایرنی برله اوبه‌رگه، شول زیفا بویی برله قوچاغینه کرورگه کوته کبی بولدی...

— طر—ر !...

ولی، سیکروب توشوب، ئلیگی اویدن آیرلا آلماینچه، ایشکگه تابا بورولدی. ایشکنی آچو برله اول، آنی «ولییم» دیب کوتوب طورا طورغان لوءلوءنڭ آیاغینه یغلماقچی، آنڭ نچکه قوللرینی قصماقچی، آنڭ زیفا بویینی قوچماقچی، آنڭ اوط کبی قزو آوزینی اوبمه‌کچی بولدی.

ایشك آچلدی، ایشك یابلدی، چارشاو سلکندی. ولی: «لوءلوء!» دیب ئه‌یتورگه اولگورمه‌دی، کوز آلدینه: زور طاباق بیتلی، قالون قویی قاشلی، کچکنه کوزلی، اوطون کبی زورقوللی، چومه‌له کبی زورته‌نلی بر خاتون قولینی صوزدی... ولینڭ کوز آلدی قارانغیلاندی... آنڭ تـگی خیال قزی بونڭ یانینه کیلوب باصدی. اول ولیگه قاراب:

— مونه شونڭ اوچون قرآن حفظ قیلدڭ، شونڭ اوچون مدرسه‌ده ایزلدڭ، شونڭ اوچون عربستانده اوچ یل طوردڭ، شونڭ اوچون، ئلله نیچه مرتبه طوغری کیلگانده فائده‌له‌نه آلماینچه، عفتـگنی صاقلادڭ! - دیدی. ولی، نی دیگانینی بامه‌ینچه، ئلله نیندی، بتون دنیانی قورقتوراق طاوش برله:

— لوءلوء !! - دیب قچقردی‌ده یغلدی. آنڭ یوره‌گی یارلدی.

ایکنچی کوننی شهرنڭ بتون مسجدلرنده ولی حافظ روحینه تهلیل نمازی اوقولدی.

صوڭ

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

A=3260

محمد عياض اسحاقی نڭ مجموعهٔ آثاری

اوشبو اسم ایله مشهور محررمزنڭ حاضرگه قدر نشر ایتلمه‌گن هم نشر ایتلوبده بوکونده موجود نسخه‌سی قالماغان اثرلرندن همه‌سی ترتیب ایله بر فارمانده نشر ایتله‌چکدر. محررنڭ اثرلرندن هر بری آیروچه کتاب کتاب نشر اولنوب، ۳-۵ کتاب بر جلد تشکیل ایته‌چکدر. هر جلد برنچی کتابدن اعتبارا ۲۸۰-۳۶۰ صحیفه‌لرگه قدر واراچقدر. کتابلرنڭ باصلو ترتیبی و جلدلرگه بولنوب نشر ایتلووی حاضرگه‌تو به‌نده کورسه‌تلگانچه‌در:

برنچی جلد:

١ نچی کتاب «محمد عیاض الاسحاقی نڭ ترجمهٔ حالی» (باصلاچاق).
٢ „ „ «طورمشمی بو؟» رومان بهاسی ٤٠ تین، پوچته ایله ٤٦ تین.
٣ „ „ «اوچراشو یاکه گلعذار» „ „ ٢٠ „ „ ٢٤ „
٤ „ „ «بای اوغلی» „ (تیزدن باصلاچاق).
٥ „ „ «کله‌پوشچی قز» „ „

ایکنچی جلد:

١ نچی کتاب «فامیلیا سعادتی» ٤ حکایه. بهاسی ٢٥ تین، پوچته ایله ٢٩ تین
٢ „ „ «شاکرد آبی»، «سنتچی بابای» حکایه. (باصلماقده).
٣ „ „ «کیه‌و» „ (تیزدن باصلاچاق).

اوچنچی جلد:

١ نچی کتاب «جمعیت» کامیدیه ٢ پرده‌ده. بهاسی ٢٥ تین، پوچته ایله ٢٩ تین
٢ „ „ «اوچ خاتون برله طورمش» دراما. (باصلاچاق).
٣ „ „ «ایکی عشق» کامیدیه. „
٤ „ „ «آلدم، بیردم» دراما „

دورتنچی جلد:

«ملابابای» بیوك رومان.

باشقه جلدلر حاضرگه اعلان ایتلمه‌دی.

مراجعت اوچون آدریس: Казань, Книгоиздательству „ГАСРЪ".

Казань, Типографія И. Н. Харитонова, 1912 г.

بهاسی ٢٥ تین.

60